

dr. Zdravko DIZDAR
Hrvatski institut za povijest Zagreb

POKUŠAJI OSNIVANJA I RADA "NAPRETKOVIH" ORGANIZACIJA NA PODRUČJU KOPRIVNICE 1902. – 1949. GODINE

Autor u povodu stote obljetnice Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" iz Sarajeva na temelju arhivskog gradiva, tiska i literature obrađuje pokušaje osnivanja i djelatnost "Napretkovih" organizacija na području Koprivnice u razdoblju od 1902. do 1949. godine.

UVOD

Hrvatsko kulturno društvo "Napredak" nastalo je od "Hrvatskog potpornog društva za potrebne đake srednjih i visokih škola u Bosni i Hercegovini", osnovanog u Mostaru 14. rujna 1902. i "Hrvatskog društva za namještenje djece u zanate i trgovinu", osnovanog u Sarajevu 11. studenoga 1902., kojem su tek 1904. potvrđena Pravila i pridodano ime "Napredak". Obzirom da su oba društva imala gotovo istovjetne ciljeve i zadatke, to su se 9. lipnja 1907. sjedinila i od tada djeluju pod zajedničkim imenom "Napredak" društvo za potpomaganje naučnika i đaka Hrvata - katolika za Bosnu i Hercegovinu sa sjedištem u Sarajevu.

Današnji naziv HKD "Napredak" društvo je dobilo dvadesetak godina kasnije. Društvo "Napredak" je nastalo u tadašnjim veoma složenim i teškim političkim, gospodarskim i kulturno-prosvjetnim prilikama u životu bosansko-hercegovačkih Hrvata, s ciljem da se te prilike, poglavito kulturne, poboljšaju zalaganjem pojedinaca te sav hrvatski narod pomogne i podigne. Tu svoju svrhu društvo je ostvarivalo uz pomoć i pod nadzorom Središnje uprave "Napretka" (dalje SUN) u Sarajevu i to: osnivanjem podorganizacija (podružnica i povjereništava) uz pomoć kojih su vođene mnoge aktivnosti i prikupljana sredstva; pružanjem materijalne i moralne pomoći valjanim i čestitim hrvatskim nacionalno svjesnim učenicama i učenicima stručnih, srednjih i visokih škola te naučnicima koje društvo smješta na zanat i trgovinu; poticanjem kod učenika i naučnika navike za rad, štednju, organizaciju i dobar odgoj; podupiranjem hrvatskih kulturnih društava te kulturnih i prosvjetnih ustanova; širenjem prosvjete u narodu; podizanjem i uzdržavanjem đачkih domova u mjestima gdje postoje srednje škole kao i hrvatskih narodnih domova u pojedinim mjestima; podizanjem ferijalnih skloništa za đake i osnivanjem "Napretkovih" zabavišta za djecu; tiskanjem niza prigodnih publikacija i knjiga (od ABECEDARKI do znanstvenih studija); organiziranjem i održavanjem niza jubilarnih proslava u povodu godišnjica života i smrti uglednih velikana hrvatske povijesti i kulture, od kojih su neke prerasle u tradicionalne "Napretkove spomendane", i na druge načine čime se nije samo solidariziralo i pomagalo

Hrvatima Bosne i Hercegovine (posebice u školovanju hrvatskog podmalatka), već se razvijalo neophodno svehrvatsko jedinstvo i njihova nacionalna svijest.

To se najbolje iskazivalo "Napretkovim" sloganima: "Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari!"; "U znanju je moć, u radu spas, a mlada ljeta – nada svijeta" i "Svi za jednoga, jedan za sve!". Tako je "Napredak" tijekom svoga uspješnog djelovanja okupio značajan broj Hrvata iz svih društvenih slojeva i političkih opredjeljenja, ne samo u Bosni i Hercegovini već i svim hrvatskim pokrajinama i krajevima, pa i izvan njih u inozemstvu gdje su se Hrvati nalazili na okupu, izbivši po broju članova na sam vrh među takvim hrvatskim društvima.

O ugledu "Napretka" govori i podatak da su njegovi članovi bili mnogi istaknuti hrvatski uglednici i djelatnici iz vjerskog života, kulture, prosvjete, umjetnosti, znanosti, književnosti, gospodarstva, politike i drugih djelatnosti. Istodobno je "Napredak" odškolovala i pomogao odškolovali više od 16.000 đaka i studenata (među kojima su i dva nobelovca – Travničanin Ivo Andrić, i Vukovarac Vladimir Prelog) te pomoći i smjestiti na zanat i trgovinu više tisuća naučnika. Sve je to zalag da će rad HKD "Napretka", bez obzira na sve možebitne okolnosti, i ubuduće biti uspješan.

POKUŠAJI DJELOVANJA "NAPRETKA" U KOPRIVNICI U RAZDOBLJU AUSTRO-UGARSKE VLADAVINE (1907.-1918.)

Od osnivanja društava u Mostaru i Sarajevu 1902. i potom njihovog fuzioniranja u jedinstveno društvo "Napredak" 1907. sa sjedištem u Sarajevu prisutna je njihova djelatnost i razni organizacijski oblici djelovanja na području Banske Hrvatske, posebice u Zagrebu, odakle se sakupljalo članove te naplaćivala članarina i u drugim mjestima. Iako je u sve te "Napretkove" aktivnosti od 1902. do 1918. na području Banske Hrvatske bilo uključeno oko tisuću ljudi, ipak se nije uspjela osnovati niti jedna "Napretkova" podružnica, već jedino nekoliko povjereništava te upisati u oko petnaestak mjesta izvjestan broj članova.¹ No, preko tih ljudi čulo se o "Napretku", njegovim ciljevima i radu diljem Banske Hrvatske tako da su se i mnogi građani povremeno uključivali u njegove aktivnosti i pomagali njegovu aktivnost. Tako je bilo i u Koprivnici.

Njezini građani su prigodom raznih svečanosti kao pravi domoljubi prikupljali novčana sredstva za hrvatsku stvar i hrvatska društva, pa tako i za "Napredak". U tadašnjem tisku od 1907. nalazimo i pojedine koprivničke građane kako svojim prilozima pomažu "Napredak".² Sporo širenje "Napretka" na području Banske Hrvatske, uključujući i koprivničko područje, uvjetovano je posebno postojanjem i uspješnim djelovanjem od 1902. na tome području "Hrvatskog društva za namještenje naučnika u obrt i trgovinu" iz Zagreba, s istovjetnim programom, koje je već 1907. imalo povjerenike u 58 mjesta, od kojih i one u Koprivnici, Virju i Đurđevcu te u okolnim gradovima (Varaždinu, Križevcima, Bjelovaru i Virovitici).³

To zagrebačko društvo namjeravalo je odmah svoju djelatnost proširiti i na područje Bosne i Hercegovine te u Sarajevu osnovati svoju glavnu podružnicu, zbog čega je u Zagrebu 16. VIII. 1902. u tu svrhu od Hrvata iz BiH bio osnovan i "privremeni odbor", ali austro-ugarske vlasti to nisu dopustile.⁴ Zato su morali "rodoljubi u Sarajevu da utemelje za Bosnu i Hercegovinu društvo 'Napredak' kojem je ista plemenita svrha kao matici društvenoj u Zagrebu".⁵ Uprave obaju društava, zagrebačkog i sarajevskog, trudile su se da što bolje surađuju i uzajamno se potpomažu, pozivajući u više navrata Hrvate putem tiska da pomognu rad "Napretka".⁶

Početak rata 1914. smanjuje se broj "Napretkovih" članova u Banskoj Hrvatskoj, a postupno tijekom rata zamire i gotovo sva aktivnost, osim što je oko pedesetak đaka i studenata i dalje primalo stipendije i novčane potpore od SUN-a iz Sarajeva, koja ni u tim ratnim okolnostima nije prestala djelovati, i što su vođene neke manje akcije, kao primjerice ona iz početka 1918. oko zbrinjavanja više od 12.000 siročadi iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije u sjeverne hrvatske krajeve, među kojima i na području kotara Koprivnica, gdje je bilo smješteno 136 djece, a bio osiguran smještaj za još 158 djece.⁷ Kako se rat bližio kraju i s njegovim završetkom 1918. nastaju nove političke promjene na našim prostorima. Nestaje Austro-Ugarske, a od njezinih područja na jugu osniva se 29. X. 1918. Država Slovenaca, Hrvata i Srba, sa sjedištem u Zagrebu, koja nakon mjesec dana potom, stupa u zajedničku državu s Kraljevinom Srbijom, čime se stvaraju i novi uvjeti te mogućnosti za širu djelatnost "Napretka" i na današnjem području Republike Hrvatske, uključujući i koprivničko područje.

POKUŠAJI DJELOVANJA, OSNIVANJA PODRUŽNICE I RADA HKD "NAPREDAK" U KOPRIVNICI TIJEKOM KRALJEVINE JUGOSLAVIJE (1918.–1941.)

Osnivanjem 1. XII. 1918. nove države Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. nazvane Kraljevina Jugoslavija) sa sjedištem u Beogradu i "Napredak" se morao prilagoditi nastalim promjenama. Najprije je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 3. XII. 1919. odobrila Pravila "Napretka" hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva za Bosnu i Hercegovinu. Zatim je Ministarstvo unutrašnjih djela Kraljevstva SHS 17. XI. 1921. odobrilo pravila i "Napretkov" rad na području cijele novosnovane države. Na osnovu toga odobrenja najprije je Povjereništvo za unutarne poslove Zemaljske vlade u Zagrebu 6. XII. 1921. dozvolilo rad "Napretku" "na području Hrvatske i Slavonije te Međimurja", a zatim Pokrajinska uprava u Sarajevu 14. IX. 1922. na području Bosne i Hercegovine.⁸ Time su stvoreni preduvjeti za organizacijski ustroj rada Hrvatskog kulturnog društva "Napredak", kako se dvadesetih godina počinje nazivati, i na području Koprivnice.

Još prije službenog odobrenja rada na području države "Napredak" se, povodom sakupljanja dobrovoljnih priloga za uređenje "Napretkovog" đачkog konvikta u Sarajevu i za Zrinsko-Frankopansku zakladu, obratio Povjereništvu za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji u Zagrebu s molbom za dopuštenje prikupljanja priloga na području Banske Hrvatske.

Povjereništvo je svojom okružnicom od 27. X. 1920. "ravnateljstvima sviju srednjih i njima sličnih škola u Hrvatskoj, Slavoniji i Međimurju" dopustilo da se u školskoj 1920/21. u svim tim školama "smiju među školskom mladeži sakupljati dobrovoljni prinosi za gore iztaknutu svrhu". O tome je, uz 40 takvih škola na području Banske Hrvatske, obaviještena 17. I. 1921. i Realna gimnazija u Koprivnici.⁹

Koprivnički profesori, uglavnom članovi "Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora", smatrajući "Napretkovu" stvar svojom stvari, odazvali su se tome pozivu te su na Realnoj gimnaziji organizirali već krajem 1920., a posebice početkom 1921. u nekoliko navrata uspješno prikupljanje dobrovoljnih priloga za "Napredak" među školskom mladeži, ali i građanstvom.¹⁰ Tako započinje "Napretkov" organizirani rad na koprivničkom području, uglavnom inicijativom pojedinaca i skupina oko njih te pojedinih članova SUN-a i "Napretkovaca" iz drugih mjesta Bosne i Hercegovine (koji su dobili premještaj ili se tu zatekli poslom), a koji će rezultirati osnivanjem "Napretkove" podružnice u Koprivnici. Kako je rad za "Napredak" uznapredovao tijekom jeseni

i zime 1921./22. godine to su iz Koprivnice u proljeće 1922., za glavnu skupštinu SUN-a u Sarajevu, najavili i osnivanje "Napretkove" podružnice.¹¹ Skupština suradnika i simpatizera "Napretka" na kojoj je odlučeno "da se osnuje podružnica Napretka" u Koprivnici održana je 21. svibnja 1922. i na njoj se "smjesta prijavilo preko 100 članova" u podružnicu. Tada je izabran i konstitutiran privremeni odbor "Napretkove" podružnice u Koprivnici na čelu s Lujom Šavorom, profesorom koprivničke gimnazije.

Profesor Šavor već je sutradan pismeno o tome izvjestio Središnju upravu "Napretka" u Sarajevu i zamolio je da im pošalje potrebne stvari, uz napomenu da će i na gimnaziji, zbog skorog završetka škole, sljedeće školske godine organizirati jaču "Napretkovu" omladinsku organizaciju. SUN iz Sarajeva je već 28. svibnja 1922. pismeno odgovorila prof. Šavoru, uz pozdrav zbog osnivanja "Napretkove" podružnice u Koprivnici, čime je "povećan broj naših podružnica u Hrvatskoj i Slavoniji", a "Napredak" naišao na zdrav teren, što potvrđuje i izraženo uvjerenje da će se uskoro podvostručiti broj njegovih članova, zahvalivši mu na dotadašnjem zauzimanju za "Napredak" i obavjestivši ga da mu šalju potrebne materijale (tiskanice, najnovija društvena pravila i primjerak društvenog glasila kako bi prikupili što više pretplatnika).¹²

Jugoslavenske (u osnovi velikosrpske) vlasti, za koje je Koprivnica kao važno prometno čvorište s najkraćom međunarodnom željezničkom prugom Zagreb–Budimpešta, imala izuzetno geostrateško, a čini se i političko značenje, onemogućile su rad ove "Napretkove" podružnice u Koprivnici, ali i još neke tada osnovane podružnice u za njih specifičnim i važnim mjestima (kao primjerice u Gospiću, Čakovcu, Glini i Topuskom).¹³ O važnosti političkog momenta pokazuje i procjena vlasti o nepouzdanosti za režim profesora Luje Šavora, člana bivše Hrvatske federativne stranke (HFS).¹⁴

To se osjetilo i kod terora te pritisaka i na druga hrvatska društva u Koprivnici, posebice nakon 6. I. 1929. i zavođenja monarho diktature kralja Aleksandra. Pokušaji obnove "Napretkova" rada u Koprivnici 1927./28. godine također su onemogućeni. Ipak "Napretkov" rad u Koprivnici će se obnoviti 1932., nakon što je pritisak diktature, zbog sve jačeg otpora u zemlji i snažnijih pritisaka iz inozemstva, počeo postupno popuštati, kada je u gradu ponovno osnovana podružnica.

Rad HKD "Napredak" do toga vremena na području Banske Hrvatske, iako u vrlo otežanim okolnostima, razvijao se postupno i uspješno. Od posebnog značenja bilo je osnivanje i rad "Napretkove" podružnice u Zagrebu (najprije "Akademske" /27. I. 1921./, a zatim jedinstvene "Građanske", s akademikarima i građanima /4. XII. 1922./) koja će ubrzo postati Glavna podružnica HKD "Napredak" za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje.¹⁵ Ona je najprije nastojala organizirati što uspješniji rad za "Napredak" među Zagrepčanima, a zatim, preko svojih članova i izaslanika te uz pomoć SUN-a iz Sarajeva, i u njegovoj okolici te na području Hrvatske i Slavonije.¹⁶ Tako dolazi do osnivanja stalnih "Napretkovih" podružnica i to: 1922. u Varaždinu (22. I.), Osijeku (2. II., kojoj je bila namijenjena uloga "podcentrale 'Napretka' za cijelu Slavoniju", ali do toga nije došlo), Đakovu (potkraj 1922., ali nakon tri godine prestaje s radom) i u Brodu na Savi (8. XII.), a 1923. u Vinkovcima (početkom) i Vukovaru (potkraj) te "Napretkovog" povjereništva u Županji (sredinom godine). Osnivanje i rad ovih "Napretkovih" podružnica nailazio je na niz poteškoća. Zbog čega su neke ubrzo nakon osnivanja prestajale s radom dok su druge, pod različitim izgovorima, bile zabranjivane od vlasti. No, ipak upornošću "Napretkovih" članova većina raspuštenih organizacija ponovno je bila obnovljena, a osnivale su se i nove. Tako su 1926. prestale djelovati "Napretkove" podružnice u Vukovaru i Đakovu te povjereništvo u Županji, a nastavile

djelovati s dosta poteškoća podružnice u Zagrebu (sa 420 članova), Osijeku (sa 402 člana), Brodu na Savi (sa više od 100 članova), Vinkovcima (sa 331 članom) i Varaždinu (sa 123 člana).¹⁷ U srpnju 1926. osnovana je "Napretkova" podružnica u Gospiću (sa oko 100 članova), a u ožujku 1927. i podružnica u Klanjcu (sa 70 članova).¹⁸ I dok se tijekom 1927./1928. "Napretkova" podružnica u Brodu na Savi postupno gasi, ostale "Napretkove" organizacije na području Banske Hrvatske pojačavaju svoj rad tako da se polako osnivaju i nove, među kojima neke i u neposrednoj blizini Koprivnice. U tome je od velike važnosti bio ustroj Glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu, koja je od tada počela djelovati na terenu kao nadležna "podcentrala" za "Napretkove" organizacije na području "Hrvatske, Slavonije i Međimurja", odnosno od 1929. Savske banovine, pa i šire.¹⁹ Tako su sredinom 1927. članovi Upravnog odbora Glave podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu (prvi puta tako iskazana i u "Napretkovom" kalendaru), polazeći od činjenice "da je Zagreb središte svih Hrvata, glavni njihov grad i centar svega kulturnog rada u hrvatskom narodu", kao jednu od bitnih njezinih daljnjih zadaća istaknuli širenje "Napretkove" djelatnosti u provinciji, posebice preko bivših "napretkovaca" koji su svršili škole i tu rade, i nastoje tu osnovati "čim više podružnica", kao što su već učinili u Gospiću i Klanjcu, a posebice "najprije u okolici Zagreba".²⁰ Zahvaljujući tome opredjeljenju, Glavna podružnica HKD "Napredak" osnovala je 26. ožujka 1928. u Zagrebu Gospojinsku podružnicu HKD "Napredak" (tada sa 150 članica), koja je bila i ostala jedina gospojinska (ženska) "Napretkova" organizacija na području "Hrvatske, Slavonije i Međimurja",²¹ a prije toga pomogla je kod osnivanja "Napretkovih" podružnica u Perušiću i Donjem Kosinju te "Napretkovih" povjereništva u Tuhelju, Kraljevcu na Sutli, Dubravicama i Sušaku. Tako je broj "Napretkovih" organizacija u Hrvatskoj i Slavoniji do lipnja 1928. porastao na 10 podružnica i 4 povjereništva, a time se povećao na tome području i broj od 1176 na 1608 "Napretkovih" članova.²²

U tome razdoblju potkraj 1927. i početkom 1928., a prema obavijesti zagrebačke Glavne podružnice HKD "Napredak" upućenom 28. II. 1928. SUN-u u Sarajevu, i uz njezinu pomoć "živo se radi na pripremama oko osnutka podružnice u Koprivnici".

Na čelu te aktivnosti u Koprivnici nalazio se učitelj Mate Sudeta te je SUN zamoljena da na njegovu adresu pošalje prema mogućnostima sve brojeve društvenog lista "Napredak", što je SUN i učinila.²³ No, vlasti nisu dozvolile osnivanje ove "Napretkove" podružnice u Koprivnici te su onemogućile daljnje aktivnosti u tome pravcu.

Tada je od SUN-a, sukladno prihvaćenim izmjenjenim pravilima (u kojima je definirana glavna podružnica), odobren "zaključak podružnica Gospić, Varaždin, Samobor i Klanjec, u kome pristaju na osnutak glavne podružnice u Zagrebu, pod čiju bi nadležnost od sada te podružnice pripadale", čime je i stvarno sukladno društvenim pravilima preustrojena Glavna podružnica HKD "Napredak" u Zagrebu.²⁴ Ona nastoji što uspješnije djelovati i u sljedećem razdoblju te uz nadzor rada postojećih pomaže, većinom preko nekadašnjih svojih članova, osnivanje i rad novih "Napretkovih" organizacija na području Hrvatske i Slavonije, ali i onih nekoliko u Sloveniji, Vojvodini i Srbiji, preuzimajući nadležnost nad nekima od njih. Tako su društvene 1928.-1929. osnovane nove "Napretkove" podružnice u Ludbregu i Senju te povjereništva u Oroslavlju, Pregradi i Velikom Trgovištu, a do 1930. osnovane su još "Napretkova" podružnica u Tuhelju te povjereništva u Čabru, Osijeku donjem gradu i Velikoj Gorici, dok je u još nekoliko mjesta pokušano obnoviti neke od prijašnjih "Napretkovih" organizacija i osnovati nove. U svim "Napretkovim" organizacijama na području Hrvatske i Slavonije, za koje je uglavnom bila

nadležna Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu, bilo je tada nešto manje od 2.000 "Napretkovih" članova.²⁵ U prvo vrijeme ove "Napretkove" organizacije bavile su se problemima smještaja, informiranja pučanstva o programu "Napretka" (sastancima, predavanjima i promidžbenim materijalom), prikupljanjem priloga za "Napredak", prikupljanjem članova, suradnjom s ostalim hrvatskim društvima, organiziranjem prvih "Napretkovih" zabava i spomen-dana hrvatskim velikanima te korespondencijom i kordinacijom rada sa Središnjom upravom "Napretka" u Sarajevu. Vjerojatno je na osnivanje i rad "Napretkovih" organizacija u to vrijeme na području Hrvatske i Slavonije, uključujući i područje Koprivnice, utjecalo postojanje i djelovanje čak 70 organizacija "Hrvatskog Radiša", među kojima je bila i ona u Koprivnici, Novigradu Podravskom, Peteranecu, Virju, Đurđevcu, Kloštaru Podravskom, Križevcima i Ludbregu, a koje su skrbile o hrvatskom obrtničkom podmlatku, iako su ove dvije hrvatske organizacije – "Napredak" i "Hrvatski Radiša" – sporazumno djelovale.²⁶ "Hrvatski Radiša" je ubrzo u cijelosti preuzeo brigu oko obrtničkog podmlatka, a "Napredak" je dalje samo potpomagao tu njegovu djelatnost.

No, uslijed nove političke situacije nastale nakon ubojstva dvojice i ranjavanja trojice hrvatskih prvaka članova HSS-a (među kojima i Stjepana Radića, predsjednika stranke, a koji je ubrzo nakon mjesec dana podlegao ranama) u beogradskoj Narodnoj skupštini (u lipnju 1928.)²⁷ i potom zavođenjem diktature od strane kralja Aleksandra 6. siječnja 1929., kada je zavlдалo okrutno vojno-policijsko nasilje i veliko bezakonje i kada su mnogi Hrvati osuđeni na smrt, ubijeni ili utamničeni, za zagrebačku Glavnu podružnicu HKD "Napredak" kao i ostale "Napretkove" podružnice na području Hrvatske i Slavonije nastaju slične poteškoće, a što ima odraza na njihovom radu i rezultatima. Među tim poteškoćama prednjačile su nadzor i različiti pritisci vlasti na pojedine istaknutije članove "Napretkovih" organizacija te zabrana rada mnogim od tih organizacija, s jedne strane, te ispadi i napadi na njih članova nacionalističkih i režimskih organizacija, s druge strane. Ti "Napretkovi" članovi najčešće se zbog svoga domoljublja i hrvatstva napadaju kao razbijači "nacionalnog jedinstva" i "separatisti", a što je bilo dovoljno za njihova uhićenja i zabranu rada "Napretkovim" organizacijama kojih su bili članovi. To je jedan od glavnih razloga što gotovo nemamo nijedne "Napretkove" organizacije na tome području a koja nije bila ometana u radu ili zabranjena od strane vlasti. U pitanju je bio i cijeli "Napredak", pošto je do kraja studenog 1929. od 146 "Napretkovih" organizacija njih 50 bilo onemogućeno u radu koji im je zabranjen od strane vlasti, ali je on vještīm potezima SUN-a spašen.²⁸ Ipak, upornošću i samoprijegornim radom "Napretkovih" članova većina raspuštenih organizacija ponovno je obnovljena, a osnivale su se i nove.

Kako je u to vrijeme zabranjen rad mnogim hrvatskim društvima to je jedan broj članova tih društava našao utočište u "Napretku" kao gotovo jedinom društvu koje je i u svom naslovu sačuvalo naziv "hrvatsko".

I na području Koprivnice je bilo slično. Nakon što je kralj Aleksandar Karađorđević, objavom svoje diktature, ukinuo sve nacionalne političke stranke i zabranio isticanje "plemenskih" obilježja te djelovanje svih hrvatskih organizacija, društava, klubova i udruga, nakon čega se ni hrvatsko ime nije smjelo izgovarati na javnim mjestima, režimska vlast je poduzela sve da to sprovede u djelo. Svako nepridržavanje navedenih zabrana kažnjavano je policijskim progonom, novčanim i zatvorskim kaznama. Koprivnički Hrvati nisu se mirili s tim zabranama pa su sukobi s represivnom vlašću bili gotovo svakodnevni, sa strašnim posljedicama – nekoliciom ubijenih, vrlo veliki broj uhićenih i maltretiranih te kažnjenih na različite vremenske kazne

zatvora i robije. Tako se primjerice nošenje hrvatske trobojnice na reveru kaputa, neki uzvik potpore dr. Vlatku Mačeku ili spominjanje hrvatskog imena, najčešće kažnjavalo s 14 dana zatvora, dok se prenošenje ili rasparčavanje antirežimskih letaka i brošura kažnjavalo više-godišnjom tamnicom. Članstvo u tajnoj ustaškoj ili komunističkoj organizaciji kažnjavalo se od tri-četiri pa do 20-ak godina tamnice, a o mučenjima zatvorenika da se i ne govori. Smisao te represije bio je u nastojanju brisanja nacionalnih identiteta i oživotvorenja jugoslavenstva, osmišljenog prema velikosrpskoj mjeri, a što se iskazivalo poznatom unitarističkom uzrečicom "Stvorili smo Jugoslaviju, stvorimo Jugoslavene".²⁹

U takvim okolnostima i Glavna podružnica HKD "Napredak" u Zagrebu, nadležna i za rad "Napretka" u Koprivnici, zapada trenutno u krizu, tako da je skupština "Napretka" u Sarajevu (srpnja 1930.), zbog unutarnjih slabosti, morala razrješiti dotadašnji upravni i nadzorni odbor i postaviti trojicu povjerenika do izbora nove uprave, a raspustiti Gospojinsku podružnicu u Zagrebu.³⁰ Istodobno, zbog pritiska i zabrana vlasti prestaju s radom "Napretkove" podružnice u Donjem Kosinju, Klanjcu i u Brodu na Savi te povjereništva u Čabru, Đakovu, Kraljevcu na Sutli, Oroslavlju i Velikom Trgovištu. Zbog zapreka od strane policije izvanredna skupština Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu održana je tek 7. veljače 1931. i na njoj izabran novi upravni odbor s dr. Josipom Horvatom kao predsjednikom.³¹ Požrtvovnim radom nove uprave i suradnika povećan je broj od 592 na 766 "Napretkovih" članova Glavne podružnice kao i prihodi, tako da je skupština "Napretka", u srpnju 1931., mogla s pravom naglasiti kako velike nade polaže u "našu organizaciju u Zagrebu, jer o njoj mnogo ovisi rad ostalih podružnica u Hrvatskoj i Slavoniji". I nije se prevarila, iako je ona, kao i sve druge na njezinom području Savske banovine, imala poteškoća u radu i sve više dolazila pod udar vlasti.

Tako je osnovana "Napretkova" podružnica u Pregradi (početkom 1931., od ranijeg povjereništva) te povjereništvo u Brodu na Savi (u veljači 1931. od ranije podružnice), a poduzeta je i aktivnost na obnavljanju i osnivanju novih "Napretkovih" organizacija na tome području.³² Iako je pritisak vlasti na Glavnu podružnicu "Napretka" u Zagrebu jačao, tako da je do sredine 1932. godine policija bila uhitila 52 njezina člana, bilo zbog hrvatske "separatističke", bilo "komunističke" aktivnosti, to nije utjecalo na njezinu još jaču aktivnost (od koje su posebice zabilježene: "Napretkova" večer /8. XII. 1931./, godišnja zabava i veličanstvena proslava deseto-godišnjice "Napretkove" podružnice /1. II. i 2. IV. 1932./), a što je rezultiralo velikim porastom na čak više od tisuću i devesto njezinih članova (od kojih se znatan broj njih trenutno nalazio izvan Zagreba, zbog premještaja ili izгона od vlasti u rodna mjesta), kao i povećanjem prihoda.³³ Naime, neki od "Napretkovih" članova bili su uhićeni 1. IV. 1932. zbog sudjelovanja "u demonstracijama kod dolaska pevačkog društva 'Trebević'", a drugi sutradan tijekom zabave zbog "povika 'Živila slobodna Hrvatska' i pjevanja raznih separatističkih pesama".³⁴

Istodobno, Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu sudjeluje direktno ili indirektno (preko postojećih podružnica i članova) i na osnivanju novih "Napretkovih" organizacija na području Hrvatske i Slavonije. Tako su potkraj 1931. osnovane "Napretkove" podružnice u Otočcu (20. IX.) i Krapini (19. XII.), a u prvoj polovici 1932. i podružnice u Ogulinu (18. I.), Senju, Virovitici (10. IV.), Bjelovaru (1. VI.) i Karlovcu, te "Napretkova" povjereništva u Siraću, kod Daruvara, Osijeku – Donji grad i u Brodu na Savi, a radilo se na obnavljanju i osnivanju "Napretkovih" podružnica u Crikvenici, Đurđevcu, Koprivnici, Križevcima, Kustošiji kraj Zagreba, Novoj Gradiški, Petrinji, Radoboju kod Krapine, Sisku, Slatini, Sušaku, Varaždinskim Toplicama i Vukovaru, od

kojih će neke ubrzo biti i osnovane.³⁵ Do tada je pismeno 18 postojećih "Napretkovih" podružnica s područja Savske banovine prihvatilo zagrebačku podružnicu za Glavnu (po pravilima potrebno ih je 10 te potvrda skupštine "Napretka").³⁶ Postojeće "Napretkove" organizacije na području Savske banovine izvršile su reorganizaciju ili izvor novih članova. Gotovo sve te podružnice i povjereništva organizirale su po jednu ili više "Napretkovih" zabava i sličnih aktivnosti na kojima je najčešće prisustvovao izaslanik Glavne podružnice iz Zagreba.

Uz ovo, potrebno je napomenuti i organiziranje Glavnog povjereništva "Napretkove" zadruge u Zagrebu, kao i 17 novih njezinih povjereništava na području Savske banovine.³⁷ Na skupštini SUN-a, održanoj u Mostaru od 3. do 5. srpnja 1932., konstatiran je življi rad oko organiziranja "Napretkovih" podružnica "u Hrvatskoj inicijativom naše vrijedne glavne podružnice u Zagrebu", te njezin predsjednik dr. Josip Horvat, izabran za I. podpredsjednika Upravnog odbora SUN-a.³⁸ Ovakva aktivnost Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu kao i širenje "Napretkovih" organizacija i njihove aktivnosti na području Savske banovine zabrinuo je režim diktature te on poduzima krajnje represivne mjere prema glavnoj podružnici i još nekim za njega najosjetljivijim "Napretkovim" organizacijama i aktivistima na terenu. Za te mjere policiji i upravnim vlastima poslužili i neki događaji od 2. IV. 1932. tijekom proslave deseto-godišnjice rada zagrebačke "Napretkove" glavne podružnice.

Prema policijskom izvješću tada je dr. Z. Šutej u pozdravnom govoru, uz ostalo, rekao: *"Kad hrvatsvo slavi svoje veliko slavlje, a eto kroz kratko vreme ne samo da je ova glavna podružnica afirmirala 'Napredak' ovdje, već je tako reći preporodila nacionalni život glavnoga grada"*, tj. "Hrvatske Metropole," kako je nazivao Zagreb, završivši poklikom *"Bog i Hrvati"*. Time je po mišljenju policije *"dao povoda velikim manifestacijama i protudržavnim poklicima u daljem tijeku matineje"*, te *"jasno i glasno rekao, koji je zapravo cilj i kakva je svrha društva Napredak"*, a što nema nikakve veze sa društvenim pravilima. Zato je policija 3. travnja 1932. izvršila premetačinu kod Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu, zaplijenila i u policiju prenijela sve društvene knjige. Iz "Imenika članova" Podružnice policija je utvrdila da za njih 228 postoji politička evidencija (među kojima je i nekoliko članova Odbora podružnice), od kojih je njih 96 bilo do tada uhićeno, da je devetorici evidentiranih studenata bila dodijeljena stipendija, a 19-orici đaka i studenata bile podijeljene jednokratne potpore.³⁹ Polazeći od svega toga kao i od događaja na "Napretkovim" priredbama i drugim manifestacijama, Uprava policije u Zagrebu već 14. travnja 1932. predložila je Banskoj vlasti Savske banovine u Zagrebu *"da se hrvatsko kulturno društvo 'Napredak' glavna podružnica Zagreb i sve podružnice toga društva u Savskoj banovini – raspuste"*, jer je po njezinoj ocjeni društvo "Napredak" *"prekoračilo svoj statutarni krug"* i *"postupalo protiv državnog poretka"*.⁴⁰ Odluku o tome Banska uprava Savske banovine tražila je od Ministarstva unutarnjih poslova u Beogradu, no ono joj je priopćilo da to ona sama mora učiniti. U međuvremenu je policija, koja je nadzirala i korespondenciju "Napretkovih" članova, spriječila u lipnju održavanje godišnje skupštine Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu, kako u Odbor ne bi ušli oni članovi koji su kod nje *"obilježeni kao separatisti"*, te je ista, uz njezino odobrenje, održana 15. rujna 1932., te izabrana nova uprava, opet s predsjednikom dr. Josipom Horvatom na čelu.⁴¹ Iako u tim složenim okolnostima i bez oduzetih knjiga, Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu nastavila je s radom, kako u Zagrebu tako i na području Savske banovine i u drugoj polovici 1932. godine, uključujući i Koprivnicu, ostvarivši već u lipnju naveći prihod (od 137.217,85 dinara) među "Napretkovim" organizacijama.⁴²

O osnivačkoj skupštini "Napretkove" podružnice u Koprivnici i poteškoćama u radu prije i nakon njezina osnivanja do zabrane njezina rada od strane vlasti SUN u Sarajevu izvjestio je koprivnički sudac dr. Juraj Jurjević, i član uprave.⁴³ On navodi kako je tijekom proljeća 1932. u Koprivnici "iz vlastite inicijative pokrenuo ovdje akciju za osnutak Napretkove podružnice", i uspio "sabrati lijep broj članova".

Iz drugih dokumenata saznajemo da je posebno bila intenzivna akcija za "Napredak" u Koprivnici, nakon uspostavljene veze s Glavnom podružnicom "Napretka" u Zagrebu i osnivanja "akcionog" odbora, u lipnju 1932. kada se u "Napredak" "prijavilo preko 100 članova". U tom odboru, osim suca dr. Jurja Jurjevića, nalazili su se još dr. Rudolf Trstenjak, odvjetnik i mr. ph. Dane Hranilović, ljekarnik. Jurjević u svom izvješću SUN naglašava kako mu je namjera bila "da u odbor dođu agilni i stvarni ljudi koji se znadu i žrtvovati za rad Napretka ako treba, ali koji bi u ovim vremenima znali spretnim radom izbjeći sve moguće neprilike, koje se ovakvom radu stavljaju na put". Zbog toga je – nastavlja dalje Jurjević – nastojao da izbjegne "u prvom početku ljude koji bi mogli biti trn u oku vlastima, koje bi u njihovom aktivnijem zahvatu u radu društva mogle nazirati kakvu drugu akciju, pa se nijesam u prvom redu ni obratio na njih, ali sam svakako s njima razgovarao i moli ih na suradnju". Takav njegov postupak – tvrdi Jurjević - ti ljudi su "shvatili preveć subjektivno i počeli su najprije govoriti, da nije potrebna ovdje nikakva podružnica, kad imadu tu dva pjevačka društva Podravec i Domoljub, koja tobože služe istoj kulturnoj svrsi kao i Napredak", a kad im "nije uspjelo obustaviti rad oko osnutaka podružnice, sami su se počeli gurati i u zadnji čas pred konstituirajuću gl. skupštinu su upisali velik broj većinom neozbiljnog članstva, preko kojeg su ti isti ljudi na skupštini progurali svoju listu, u koju su u glavnom postavili sebe i par ljudi, za koje sam i sam bio predvidio, da uđu u odbor". Oni su već "prije same skupštine međutim su za mene i nekoliko nas, koji smo najviše radili oko osnutaka podružnice, obijedili da nijesmo Hrvati i druge slične podvale".

Osnivačka skupština "Napretkove" podružnice u Koprivnici je održana 13. srpnja 1932. u gostionici Krčmar, a prema izvješću sa skupštine "prisustvovali su joj mnogi građani – najodličniji predstavnici svih mjesnih hrvatskih kulturnih i humanih društava".

Odvjetnik dr. Rudolf Trstenjak je otvorio skupštinu i u lijepom govoru prikazao svrhu i protumačio pravila "Napretka", istaknuo kako je inicijator osnivanja "Napretkove" podružnice u Koprivnici bio sudac dr. Juraj Jurjević te predložio njezin Upravni odbor u sastavu: predsjednik Stjepan Pavunić, župnik i počasni kanonik; potpredsjednik dr. Rudolf Trstenjak, odvjetnik; tajnik Franjo Koščak, student, aps. ing. for.; blagajnik Juraj Janeš, gradski računovođa. Odbornici: Ivan Kraljić, seljak, bivši narodni zastupnik HSS-a; dr. Juraj Jurjević, sudac i Zlatko Krčmar, gostioničar. Zamjenici odbornika: Josip Korošec, student agronomije i Viktor Galinec, krojač. Nadzorni odbor: mr. ph. Dane Hranilović, ljekarnik i Milivoj Somogy, gradski vijećnik.

S burnim odobravanjem prihvaćen je ovaj odbor u cjelini, a posebno je bio pozdravljen novoizabrani predsjednik St. Pavunić "kojega su tom zgodom akademičari i seljački momci u znak naročite privrženosti podigli na ramena". Tom prigodom S. Pavunić, "zahvalivši se na iskazanom povjerenju rodoljubivim je govorom pozvao građanstvo, da složnim radom podupru 'Napredak', kako bi također podružnica njegova u starodrevnoj Koprivnici, srcu Podravine, što uspješnije radila na dobro i sreću hrvatskog naroda", nakon čega je skupština uz klicanje "Napretku" zaključena.⁴⁴ Nakon nekoliko dana od osnivanja "Napretkove" podružnice u Koprivnici o tome je svemu opširno pismom izvjestio SUN u Sarajevu dr. Juraj Jurjević i zamolio "da sa

svoje strane djeluje na te ljude, da s Napretkom rade oprezno i ne izlažu ga nepotrebnim nepravilnostima". Nedaleko od granice koprivničkog kotara, koja je istodobno i državna granica, u Mađarskoj kod Nagy Kanizse, nalazio se majur i na njemu od kraja 1931. poznati ustaški logor Janka-pusta (udaljen 8 km od Legrada). Kako se u njemu nalazio izvjestan broj osoba i s područja koprivničkog kotara preko kojega su išle i glavne veze s ustašama u Hrvatskoj to su vlasti doveli na ovo područje znatne vojne i policijske snage te nastojale, s jedne strane organizacijski i politički objediniti i ojačati svoje pristalice, a s druge strane pojačanim nadzorom i terorom nad stanovništvom, posebice nad političkim protivnicima režima i sumnjivim osobama, upokoriti ovo za njih vrlo osjetljivo geostrateško područje.

S tom svrhom su ovo područje 1931. posjetili dr. Ivo Perović, ban Savske banovine i sam kralj Aleksandar Karađorđević. Tako se u Koprivnici i okolnom području u to vrijeme, kako se da vidjeti iz objavljenih policijskih i drugih izvješća, odvijala prava drama i žestoki obračun, posebice između režimskih vlasti i pripadnika ustaške organizacije, njihovih suradnika i simpatizera na tome području s žrtvama na obadvije strane.⁴⁵

Potrebno je istaknuti kako su se na spisku policije već nekoliko godina pod provjerom pa i kaznenim postupkom nalazili pojedini članovi upravnog odbora koprivničke "Napretkove" podružnice zbog "nelojalnog i separatističkog ponašanja", u prvom redu župnik Stjepan Pavunić, od 1925. predsjednik koprivničkog pjevačkog društva "Podravec" i član utemeljitelj istoga društva Ivan Kraljić, bivši poslanik HSS-a, te je već u studenom 1931. uslijedio prijedlog policije da se zbog toga "Podravec" rasturi, što je kasnije i učinjeno, a što je sigurno utjecalo i na dalji rad "Napretka" u Koprivnici.⁴⁶

Što se dalje događalo s "Napretkovom" podružnicom u Koprivnici u izvješću SUN-u predsjednik Stjepan Pavunić i blagajnik Juraj Janeš pišu: *"Iza izbora odbora a u roku od par dana podnijeli smo nadležnoj policijskoj vlasti molbu za slobodno djelovanje novoosnovane podružnice.⁴⁷ Paralelno tome sakupljala se članarina, koja je sakupljena u iznosu od 602 dinara. Ostatak po naplati troškova podružnice poslali smo Vam (poslali su 300 dinara – Z. D.). Dalje smo izradili smjernice budućega rada, ali je našu aktivnost preduvela policijska vlast zabranom svakog sakupljanja članarine, sastajanja i održavanja sjednica, o čemu svjedoči odborski sastanak 5. VIII. – 32. i do rješenja banske uprave. Brojne intervencije tajnika za rješenje banske uprave ostale su bez uspjeha. Odlazak tajnika u vojsku kao desne ruke preč. gospodina i predsjednika još je jače potencirao policijsku zabranu. O takvoj situaciji držimo, da smo dovoljno i pravovremeno izvjestili i središnjicu i glavnu podružnicu u Zagrebu"*.

Iz navedenoga je očita namjera policije u onemogućavanju rada koprivničke "Napretkove" podružnice. Zato u godišnjem izvješću SUN-a za društvenu 1932/33. godinu imamo navedeno samo osnivanje koprivničke podružnice i gornji iznos prihoda, ali ne i ocjena njezinoga rada.⁴⁸ Tada u drugoj polovici 1932., osim u Koprivnici, osnovane su još "Napretkove" podružnice u Križevcima (7. VIII.), Petrinji (10. VIII.), Varaždinskim Toplicama (13. VIII.), Crikvenici (28. VIII.), Kustošiji (2. X.) i Velikoj Gorici (od ranijeg povjereništva).⁴⁹

Vlasti takvu "Napretkovu" aktivnost očito nisu mogle dalje dozvoliti. Zato je Banska uprava Savske banovine već 10. listopada 1932. donijela odluku o raspuštanju Glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu i o tome obavjestila sve niže policijske vlasti, uz zapovijed da joj dostave podatke o "Napretkovim" organizacijama na svome području i prijedlogom u svezi njihovog daljnjeg rada. Već istoga dana uslijedila je od iste banske uprave pismena zabrana rada i raspust

nekoliko "Napretkovih" organizacija na području Savske banovine, a za nekolicinu među kojima je i koprivnička, to je uslijedilo nakon izvješća i prijedloga policijskih vlasti s terena.

Predstojništvo gradske policije u Koprivnici već 11. X. 1932. dostavilo je Banskoj upravi Savske banovine u Zagreb pet primjeraka "Napretkovih" pravila i prijepis zapisnika od 13. VII. 1932. s osnivačke skupštine "Napretkove" podružnice u Koprivnici, koje je od 2. VIII. 1932. namjerno zadržavalo, uz prijedlog banskoj vlasti da se pravila i djelovanje toga društva u Koprivnici "ne odobri".⁵⁰

U obrazloženju svoga prijedloga koprivnička policija navodi kako "Upravni odbor sačinjavaju ljudi koji su ovdje vrlo dobro poznati kao separatisti, rade protivu sređivanja prilika u državi, otvoreni su protivnici današnjega stanja u državi, u opće se ne osjećaju Jugoslavenima. Predsjednik društva Pavunić Stjepan župnik i začasni kanonik poznati agilni separatista – Frankovac i nepomirljivi protivnik današnjeg stanja u državi, o kojemu je niz izvještaja odavud radi njegova razornoga rada uslijedilo. Nema sumnje, da se ovo društvo osniva kao jedna separatistička organizacija u vidu kulture./.../ Žalosna je pojava, da je osnivanje baš ovog društva o kojemu je reč, pokrenuo državni činovnik ovdašnji sudija Dr. Juraj Jurjević kako se to vidi u zapisniku konstituirajuće skupštine, da je to njegova inicijativa. Jurjević nije zagrijan za organizaciju "Soko", "Jadranske straže", a niti je član novih društava, – a još manje za državotvornu J.R.S.D. (tj. režimsku Jugoslavensku radikalnu seljačku demokraciju – Z.D.) stranku, za koju je stranku pristupnicu sa negodovanjem i punim svojim potpisom odbio.

Sudija Jurjević i svi ostali ne samo u upravnom odboru, već i ostali članovi stoje uz bok Pavunića, koji i jest njihov ovdje duhovni vođa naopake politike, poznat još za vreme pokojne Austrije bivši narodni poslanik Frankovačke partije. Osim toga društvo 'Napredak' je skroz plemenska organizacija, a članovi toga društva većinom zatrovani klerikalizmom."

Banska uprava Savske banovine vratila je 10. XII. 1932. materijale Predstojništvu gradske policije u Koprivnici, uz upit da li je tamošnja "Napretkova" podružnica počela djelovati te ukoliko jeste da je izvjesti da li je "potrebit raspust udruženja obzirom na sadašnji njegov rad, te ponašanje i držanje njegovih članova".

Predstojništvo gradske policije u Koprivnici 15. XII. 1932. izvijestilo je bansku upravu da "Napretkova" podružnica nije započela rad, jer čeka odobrenje priloženih pravila, a da je i započela s radom po njegovom mišljenju trebalo bi je "raspustiti poradi ponašanja i držanja njegovih članova, koji su od prvog do zadnjeg istaknuti protivnici današnjeg režima i njegovog rada", te "pomažu sve nereda u Koprivnici i začetnici su tih nereda".⁵¹ Po primitku ovoga izvješća Banska vlast Savske banovine potvrdila je prijedlog koprivničke policije i 22. XII. 1932. riješila da se osnivanje HKD "Napredak" u Koprivnici "zabranjuje" jer osnivači ne pružaju jamstvo i cilj udruženja nema i druge tendencije nego što je u osnivanju. Odluka je pismeno predana Stjepanu Pavuniću, predsjedniku "Napretkove" podružnice u Koprivnici 12. I. 1933., koji se na nju u roku od 15 dana mogao žaliti.

Čini se da je on to i učinio jer je tek nakon blizu godinu dana stigla konačna odluka kojom "Napretkovoj" podružnici u Koprivnici "ne dozvoljava djelovanje zbog nepovjerenja u odbor koji stoji na čelu podružnice", koja i onako nije za to vrijeme radila.⁵² Potrebno je istaknuti kako se u odnosu na "Napretkovu" podružnicu u Koprivnici banska vlast Savske banovine u Zagrebu (a onda i gradska vlast u Koprivnici) ponašala suprotno zapovijedi Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije od 29. IV. 1933. da "odbori i podružnice koje se organiziraju na

osnovu pravila centralnog društva i dozvolom predsjedništva toga društva, ne trebaju predlagati društvena pravila", jer su "Napretkova" pravila "odobrena riješenjem ministra unutrašnjih djela od 17. XI. 1921. broj pov. 1777. B. i H. za cijelu Kraljevinu".⁵³

Naime, "Napretkova" podružnica u Koprivnici, prema toj zapovijedi nije trebala čekati odobrenje društvenih pravila i mogla je odmah početi s radom, a vlast je na osnovu eventualnog odstupanja tijekom rada od tih pravila onda trebala intervenirati. Istodobno, kada je potom riješenjem iste banske uprave Savske banovine šest mjeseci potom dozvoljen rad Glavnoj podružnici "Napretka" u Zagrebu na osnovu istih odobrenih pravila, pod čiju je nadležnost spadala i "Napretkova" podružnica u Koprivnici, umjesto da se i njoj dopusti rad, za nju se donosi rješenje o zabrani rada. Očito su na koprivničkom području važila druga pravila.

Uz raspust Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu istodobno su raspuštene i "Napretkove" podružnice u Krapini, Gospiću, Senju, Crikvenici, Kustošiji, Karlovcu, Ogulinu, Otočcu, Osijeku gornji grad, Novoj Gradišci, Valpovu, Tuhelju i Pregradi i povjereništva u Dubravicama i Osijeku donji grad, dok su drugima uz strogi nadzor od strane vlasti na razne načine ograničavan ili onemogućavan rad, kao primjerice kod koprivničke organizacije. Bio je to veliki materijalni i opći gubitak za "Napredak" što je konstatirano na "Napretkovoju" skupštini u Sarajevu od 2. do 4. srpnja 1933., a posebno vidljiv iz godišnjeg izvješća SUN o radu te pregleda prihoda i rashoda u društvenoj godini 1932./1933., iz kojega prosizlazi da su kod dvadeset i dvije "Napretkove" podružnice i četiri povjereništva s područja Savske banovine (koji su podnijeli izvješća) prihodi više nego prepolovljeni u odnosu na prethodnu godinu.⁵⁴ Zato se to trebalo što prije promijeniti. Tako je odmah nakon žalbe uprave Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu, podnijete 13. X. 1932., na odluku Banske vlasti Savske banovine o raspuštanju, započela tešku borbu da se ta odluka o raspuštanju poništi te da se Glavnoj podružnici ponovo dozvoli rad. U tome se uz dosta napora i uspjelo te je odlukom Banske vlasti Savske banovine od 20. X. 1933. dozvoljen rad Glavnoj podružnici HKD "Napredak" u Zagrebu, a time i "Napretkovim" organizacijama na njezinom području.⁵⁵

Rad odmah i započinje, kako u Zagrebu tako i na području Hrvatske i Slavonije, a intenzivirati će se posebno tek od kraja 1934, iako su policijske i upravne vlasti i Glavnoj podružnici i ostalim "Napretkovim" organizacijama na terenu i dalje pravile različite teškoće, a neke od tih organizacija i raspuštale. Već krajem 1933. obnovljena je "Napretkova" podružnica u Osijeku (29. X.), a osnovane su nove "Napretkove" podružnice u Daruvaru (8. IX.), Novoj Gradišci (29. XI.) i Sunji (26. XII.) te povjereništva u Hrvatskoj Kostajnici i Rudama, kod Samobora, što je povećao broj "Napretkovih" članova, ali i ukupne prihode.⁵⁶

Do sredine 1934. u Glavnoj podružnici "Napretka" u Zagrebu i još petnest podružnica i tri povjereništva na području Savske banovine (koji su SUN podnijeli izvješća) bilo je već 2919 članova, a prihodi su se povećali na oko 200.000 dinara. Među njima nemamo "Napretkove" podružnice iz Koprivnice jer nije podnijela izvješće i "prestala s radom".⁵⁷

Naime "Napretkova" podružnica u Koprivnici, za vrijeme dok se čekala konačna odluka banske vlasti iz Zagreba o njezinoj daljoj sudbini, nalazila se u gotovo nemogućoj situaciji jer joj je od gradske policije i na osnovu zabrane rada od banske vlasti onemogućen svaki rad, a s druge strane pojedini članovi uprave, pa i SUN iz Sarajeva, su tražili da se nastavi s radom. Tako je dr. Juraj Jurjević u travnju 1933. pokušao pokrenuti rad "Napretkove" podružnice u Koprivnici, no nije uspio. Potrebno je istaknuti kako su tada u Koprivnici i okolici bila brojna uhićenja kojom

prigodom je bio uhićen izvjestan broj članova "Napretkove" podružnice, pa i članova upravnog odbora, od kojih će neki biti nakon nekoliko dana zatvora pušteni (kao primjerice Milivoj Somodji), a drugi upućeni na sud (primjerice Ivan Kraljić) osuđeni na dulje vremenske kazne zatvora. U svezi rada koprivničke podružnice SUN u Sarajevu se sredinom 1933. pred godišnju skupštinu obratila izravno na predsjednika S. Pavunića, prigovorivši njemu i odboru radi "nerada podružnice u Koprivnici" te ga zamolila da je izvjesti o njezinu stanju.

No, kako odgovora nije bilo, to se SUN potkraj 1933. obratila na dr. Juraja Jurjevića "kao odbornika podružnice i našeg prijatelja" da je izvjesti "da li podružnica u Koprivnici postoji i u čemu se sastoji njezin rad" te ako "ipak više ne postoji, koji su razlozi tome", pošto im nije bilo "poznato da bi bila svojevremeno sa ostalim podružnicama u Hrvatskoj raspuštena". Dr. Juraj Jurjević odgovorio je 9. I. 1934. SUN-u i iznio svoje viđenje o osnivanju "Napretkove" podružnice u Koprivnici i razlozima njezinog dosadašnjeg nerada. Prema njemu glavni razlog nalazi se u izabranim članovima upravnog odbora podružnice i ljudima, koji kao i pojedini članovi odbora "misle da je najveći rad baciti par praznih fraza i čekati aplauz, te eventualno zato odsjediti par dana na policiji". Prije Jurjevićeva odgovora stigao je odgovor od Upravnog odbora "Napretkove" podružnice, odnosno od predsjednika i tajnika (koji ga je i potpisao) u kojem su naveli razloge dosadašnjeg "nerada", ali kako konstatiraju time nisu rekli "svršeno je" te će se rad nastaviti kad to prilike dopuste, ponudivši svoj odstup. Ističu da će njihov "Odbor, koji de facto i nije mogao vršiti svoju funkciju ustupiti svoja mjesta na dobro našeg Napretka svim osobama, bez ikakvih ograda naravno, ali koje moraju imati Vaše povjerenje", dodavši dalje kako je prirodno "da odstupimo jer nismo oduzeli monopol na odborska mjesta, već želimo svuda i svagdje raditi u plemenitoj akciji prema svojim sposobnostima i mogućnostima", a kako "i na koji će se to način izvršiti ne možemo Vas izvjestiti, jer to ni sami ne znamo".

Zaključivši kako bez "vašeg znanja i pristanka sigurno se neće nikakva akcija u tom smjeru poduzeti, a mi stojimo pred iščekivanjem svake spasonosne mogućnosti".⁵⁸ Zatim su, na dopis SUN upućenom S. Pavuniću, predsjedniku "Napretkove" podružnice u Koprivnici u svezi rada podružnice, S. Pavurić i Juraj Janeš, blagajnik, odgovorili 19. XII. 1933. pismom, u kojem su naveli razloge dosadašnjeg "nerada podružnice" koje je završilo tako da "pred kratko vrijeme primili smo rješenje banske uprave kojim nam se ne dozvoljava djelovanje zbog nepovjerenja u odbor, koji stoji na čelu podružnice".

SUN je 10. I. 1934. zahvalila S. Pavuniću na gornjem pismu i dotadašnjem radu zamolivši ga da pošalje prijepis "rješenja banske uprave, kojim se ne dozvoljava rad podružnice", poslavši mu u prilogu "upute za osnivanje podružnice informacije radi" uz nadu da će i dalje "rad našega društva pratiti i prema prilikama pomagati". Nakon gornjih saznanja o osnivanju, poteškoćama u radu i zabrani djelovanja "Napretkove" podružnice u Koprivnici SUN iz Sarajeva tri dana potom, tj. 13. I. 1934. uputila je dopis i dr. Juraju Jurjeviću, sucu i članu bivše "Napretkove" podružnice u Koprivnici, zahvalila mu na pismu od 9. I. 1934., obavijestila ga o pismu S. Pavunića, bivšeg predsjednika i J. Janeša, bivšeg blagajnika od 19. XII. 1933. te zabrani rada Podružnice. SUN je istaknula svoje mišljenje "ako je to uopće moguće, obzirom na tamošnje žalosne prilike, da se za sada osnuje povjereništvo, koje bi samo ubiralo članarinu i nama dostavljalo, a SUN. bi dala tim članovima naše glasilo i rješavala molbe za stipendije i potpore na prijedlog povjerenika" te istaknuo kako to "pitanje prepuštamo vrlo rado Vama, znajući da ćete Vi nama preporučiti samo ono što je po interese našega društva dobro i korisno".⁵⁹

No, kao što smo vidjeli iz izvješća na glavnoj skuštini SUN-a u Sarajevu iz početka srpnja 1934. do osnivanja "Napretkova" povjereništva u Koprivnici nije došlo.

Potrebno je ovdje istaknuti i aktivnost "Napretkove zadruge" iz Sarajeva koja je u Zagrebu imala Glavnu podružnicu.⁶⁰ Putem Glavnog povjereništva "Napretkove zadruge" u Zagrebu aktivnost se širi i prema koprivničkoj Podravini tako da 1932. u Koprivnici postoji mjesno povjereništvo "Napretkove zadruge". Istodobno 1932. postoje mjesna povjereništva "Napretkove zadruge" u Đurđevcu i u Bjelovaru.⁶¹

To koprivničko povjereništvo prikuplja zadrugare, sklapa police osiguranja života i imovine, predlaže pojedine zajmove za članove zadruge, koje onda Glavno povjereništvo u Zagrebu prihvaća ili odbija. To povjereništvo djeluje i tijekom 1933., a za dalju aktivnost nedostaju dokumenti te vjerojatno krajem 1933. ili početkom 1934. prestaje s radom.⁶²

Režimske vlasti su na koprivničkom području, s jedne strane, zabranjivale i onemogućavale rad hrvatskim društvima i organizacijama (osim "Napretka", primjerice "Hrvatskom sokolu", tjedniku "Koprivničkom Hrvat" i Hrvatskom pjevačkom društvu "Podravec" u Koprivnici te Hrvatskoj pučkoj čitaonici u Đelekovcu), likvidirale bez suđenja pojedine pripadnike ustaškog pokreta (kao primjerice Ivana Gabaja iz Hlebina, kojega je 3. IV. 1933. ubila policija), druge toliko mučile 1933. i 1934. da su preminuli (primjerice od policijskih mučenja umrli su Stjepan Sever iz Gole i Josip Žagar iz Molvi) te brojne osumnjičene i protivnike beogradskog režima (bez obzira na političku pripadnost) uhićivale, sudile⁶³ i kažnjavale na kraće ili dulje vremenske kazne zatvora i robije (među kojima i članove "Napretkove" podružnice) i tako nastojale onemogućiti svaku opoziciju.

S druge strane, te vlasti nastoje ustrojem i aktivnošću prorežimskih stranaka i organizacija (primjerice Jugoslavenske radikalne seljačke demokracije /JRSD/, odnosno Jugoslavenske nacionalne stranke /JNS/, a potom Jugoslavenske radikalne zajednice /JRZ/ od kotarske u Koprivnici do pojedinih općinskih i mjesnih organizacija na području kotara te "Zbora" /u Plavšincu/) i udruženja (kao što je bilo četničko udruženje u Koprivnici, osnovano u lipnju 1934. i naoružano, i Sokolovcu)⁶⁴ ojačati svoju vlast i zaustaviti daljnje jačanje homogenizacije hrvatskoga naroda oko HSS-a. Ta pojačana protuhrvatska represija režima i njegovih političkih pobornika bila je i dijelom posljedica ubojstva kralja Aleksandra u Marseillesu u listopadu 1934., kojega su obavili ustaše u suradnji VMRO (Vnutrašnja makedonska revolucionarna organizacija), čiji ga je član ostvario, za što je od velikosrpskih protagonista režima okrivljen cijeli hrvatski narod. No, ona će postići samo suprotan efekt, tj. još veću homogenizaciju hrvatskog naroda i omogućiti stvaranje širokoga narodnoga pokreta na čelu s HSS-om što će pokazati skupštinski izbori 1935. i 1938., kada je ta stranka postigla izuzetno dobre rezultate, uključujući i područje koprivničkog kotara⁶⁵, tako da je i režim bio primoran na postupno popuštanje.

U takvoj situaciji imamo pojačanu raznovrsnu djelatnost postojećih i novoosnovanih "Napretkovih" organizacija na području Hrvatske i Slavonije na čelu s zagrebačkom Glavnom podružnicom u narednom razdoblju, bez obzira što su i dalje neke od organizacija od vlasti raspuštane, a u nekim područjima, kao što je koprivničko, i dalje onemogućavana aktivnost. Tako su početkom 1935. osnovane "Napretkove" podružnice u Petrinji (19. I.) i Lovincu (25. III.) te povjereništvo u Slavonskom Brodu, dok su prestali sa radom podružnica u Virovitici (raspuštena) i povjereništvo/podružnica u Siraču, kod Daruvara.⁶⁶ Do kraja 1935. uspjelo se obnoviti i osnovati nove "Napretkove" podružnice u Požezi Slavonskoj (9. VII.), Gospiću (28. VII.), Okučanima (30.

VII.), Karlovcu (1. IX.), Senju (15. IX.), Sušaku (22. IX), Ogulinu (28. IX.) i u Krapini (21. XI.) te početkom 1936. u Bakru (8. III. 1936.), Rudama, kod Samobora i Garčinu, kod Sl. Broda (31. V.) koja su se od povjereništava pretvorila u podružnice), a prestale su s radom podružnice u Otočcu i u Daruvaru (iako će one bezuspješno pokušati nastaviti s radom).⁶⁷ Time se broj "Napretkovih" organizacija na područja Savske banovine do sredine 1936., prema pristiglim izvješćima SUN-u, povećao na 26 organizacija (25 podružnica i na jedno povjereništvo) te na 3820 članova, ali povećali su se i prihodi.

Broj članova Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu porastao je tako od 1.243 na 1.310 (izbivši tako na prvo mjesto), a i prihodi su joj se povećali na 189.885,29 dinara (zauzevši drugo mjesto). Ona je pomagala obnovu i osnivanje navedenih "Napretkovih" organizacija te posredovala kod vlasti za neke od njih te kao ona "Napretkova" organizacija koja "se za organizaciju naših podružnica na području savske banovine imademo brinuti" izborila kod banske vlasti Savske banovine ukidanje njezine okružnice, kojom se osnivanju organizacija na njezinom području stavljaju zapreke, pošto su pravila "Napretka" prihvaćena 1. I. 1935. od Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije.⁶⁸ No, te vlasti su i dalje u nekim mjestima činile zapreke kod osnivanja i rada "Napretkovih" organizacija, ali ih je ipak bilo sve manje. Gotovo sve ove "Napretkove" organizacije sudjelovale su samostalno ili u zajednici s drugim hrvatskim društvima u proslavama, komemoracijama i drugim aktivnostima (Glavna, Zrinjsko-Frankopanska, Ćirilo-Methodska, sijela, izleti, predavanja) te prikupljale priloge za "Napredak". Prodavale su "Napretkove" materijale (Božićne i Uskrsne karte, Kalendare, Pjesmaricu o M. Tomiću), ali vodile i neke specifične akcije kao primjerice akcija prikupljanja pomoći za prehranu siromašnog i gladnog pučanstva Hercegovine, koja je uspješno provedena.

Ovaj postupan uspješan rad Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu i ostalih "Napretkovih" organizacija na području Savske banovine nastavljen je i u narednom razdoblju, bez obzira na teške i složene gospodarske i političke prilike. Obnavljaju se i osnivaju "Napretkove" podružnice u Đakovu (2. VIII. 1936.) i Dugoj Resi (30. VIII. 1936.) te u Brodu na Savi (5. II. 1937.) i Sisku, koje su se od povjereništava pretvorile u podružnice, dok su podružnice Križevci (15. IX. 1936.), Lovinac, Rude, kod Samobora i Velika Gorica, zbog smanjenog broja članova, pretvorene u povjereništva, što ukazuje i na poteškoće u njihovom radu, a u još osam mjesta pokušalo se osnovati "Napretkove" organizacije. Tada na području Savske banovine imamo 30 "Napretkovih" organizacija (25 podružnica i 5 povjereništava), ali s nešto smanjenim brojem članova. Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu izgradnju "Napretkovog" konvikta u Zagrebu postavila je kao jedan od svojih najznačajnijih zadataka, koji će pokušati, ali neće uspjeti ostvariti do svoga ukidanja 1950. godine. Poseban odjek za ugled i rad "Napretka", kako u Zagrebu tako i na širem području Savske banovine, bilo je otvorenje u prosincu 1937. reprezentativne palače "Napretkove" zadruge u Zagrebu. Napretkova zadruga postajala je u to vrijeme jedna od najjačih organizacija toga tipa i uspješno pomagala djelovanje "Napretka". Pomoć "Napretkove" zadruge njezinim članovima kroz različite oblike osiguranja, kredita i potpora, posebice zemljoradnicima i malim poduzetnicima i na ovome području zasigurno je bila vrlo značajna. Koprivničko područje dijelom su pokrivala Povjereništva "Napretkove zadruge" u Varaždinu i Križevcima, posebice tijekom rata.⁶⁹ U to vrijeme pokrenuta je šira aktivnost oko širenja pismenosti u koju se uz Klub ABC i Seljačku Slogu uključio i "Napredak", a koju je podržalo i vodstvo HSS-a i osobno dr. V. Maček. Tom akcijom se namjeravalo smanjiti nepismenost na području koprivničkog

kotara od tadašnjih 19 na 8 %, a na području đurđevačkog i ludbreškog kotara s tadašnjih 16 na 8 % nepismenih.⁷⁰ Seljačka Sloga je na području koprivničkog kotara 1940. imala 44 povjereništva i 2.980 članova, što je činilo 24,6 % članova od ukupnog broja od 12.110 domaćinstva.⁷¹

U narednom razdoblju bile su novoosnovane "Napretkove" podružnice u Vukovaru (2. II. 1938), Crikvenici (23. II. 1938.), Markuševcu, kraj Zagreba, Hrvatskoj Kostajnici (31. VII. 1938.) i Punitovcima, kod Đakova (2. III. 1939.), dok je podružnica Bjelovar, zbog smanjenog broja članova, pretvorena u povjereništvo.⁷² Tadašnja zbivanja u Europi, nastala zaoštavanjima i izbijanjem Drugoga svjetskoga rata (1. rujna 1939.) i njihov odraz u zemlji, gdje se nakon stvaranja Banovine Hrvatske (26. VIII. 1939.), (u čiji sastav ulaze i sve "Napretkove" podružnice s područja zagrebačke Glavne podružnice), nastaju politička previranja, posebice protivnika njezina stvaranja najizrazitije iskazana kroz pokret "Srbi na okup" te za uključenje Kraljevine Jugoslavije u rat na strani V. Britanije i Francuske u kom pravcu se poduzimaju određene mjere (primjerice pozivi na vježbu, a ubrzo i mobilizacija), sve znatnije utječu i na rad "Napretkovih" organizacija na području Hrvatske i Slavonije. To se vidi kroz nemogućnost održavanja "Napretkovih" redovitih manifestacija kod sve većeg broja organizacija i postupnog smanjenja broja njihovih članova. Ipak broj od oko 30 "Napretkovih" organizacija na tome području u tome razdoblju ostaje do početka rata s oko 4.000 članova u njima dok su se prihodi tek nešto smanjili. Istodobno i na području Dalmacije bilo je tada također nešto manje od 30 "Napretkovih" organizacija, ali sa znatno manjim brojem članova, od kojih će tek neke nastaviti rad u ratnim uvjetima.⁷³ Tako primjerice, iako su 1940. bile ukinute "Napretkove" podružnice u Hrvatskoj Kostajnici, Markuševcu, Varaždinskim Toplicama i Virovitici te povjereništva u Lovincu i Rudama, ipak su početkom 1941. osnovane "Napretkove" podružnice u Pleternici, kod Požege (od osam mjeseci prije osnovanog povjereništva) i u Sibirju, kod Broda na Savi, dok je "Napretkova" podružnica u Brodu na Savi znatno povećala broj svojih članova i prihode.⁷⁴

Tako je na području današnje Republike Hrvatske početkom travnja 1941. bilo oko 6.000 "Napretkovaca" u oko šezdesetak "Napretkovih" organizacija, dok je "Napredak" tada imao oko 150 organizacija s oko 20.000 članova.

Od ukidanja "Napretkove" podružnice u Koprivnici u prosincu 1933. pa do početka rata u travnju 1941. i na koprivničkom području imamo pojedine članove "Napretka" koji tamo djeluju, a pojedini koprivnički studenti i đaci u tome razdoblju dobijaju od "Napretka" potpore i stipendije, neki koprivničanci išli su na "Napretkove" manifestacije u susjednim mjestima (Varaždin, Viroviticu, Križevce i Bjelovar), ali se zbog represije režima te sve većih političkih zaoštavanja uoči rata nije prišlo ponovnom osnivanju "Napretkove" organizacije u Koprivnici. Slično je i s članovima Napretkove zadruge, koji su djelovali na tome području iz drugih okolnih mjesta i iz Zagreba, ali se ipak u Koprivnici nije osnovalo zadružno povjereništvo.

POKUŠAJI DJELOVANJA HKD "NAPREDAK" U KOPRIVNICI TIJEKOM NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE (1941.–1945.)

U razdoblju Nezavisne Države Hrvatske (1941.–1945.) rad Glavne podružnice HKD "Napretka" Zagreb i ostalih "Napretkovih" organizacija za koje je ona bila nadležna na području bivše Banske Hrvatske odvijao se u posebnim okolnostima koje su vladale u državi i na terenu. Najprije je do kraja lipnja 1941. bilo zabranjeno održavanje bilo kakvih priredbi, proslava i sličnih mani-

festacija, što je rad "Napretkovih" organizacija općenito svelo u vrlo uske okvire (najčešće na prikupljanje priloga i održavanje misa zadušnica). Situacija se u NDH posebno pogoršala nakon anektiranja hrvatskih područja od fašističke Italije (tzv. I. zone, u koju su bila uključena i područja Dalmacije od Zadra do Splita, istočnog dijela Konavala i Boke kotorske, svih jadranskih otoka (osim Hvara, Brača i Paga), Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Kvarnera) u svibnju 1941., kada započinje sustavan progon tamošnjih Hrvata od talijanskih fašističkih okupacijskih vlasti, od kojih mnogi bježe na područje NDH, posebice ono sjeverno od rijeke Save, uključujući i Koprivnicu. Kako na području I. zone talijanske vlasti zabranjuju rad svim hrvatskim društvima, tako i tamošnje "Napretkove" organizacije i njihovi članovi prestaju s radom. Zatim pravi kaos u NDH izazivaju srpska i komunistička pobuna i ustanak (od lipnja do rujna 1941.), koje su potom prerasle u rat (koji traje sve do njegova kraja u svibnju 1945.). One su bile usmjerene ne samo protiv države NDH i njezina ustaškog režima te protiv okupatora (komunisti) već često na mnogim mjestima i protiv cjelokupnog hrvatskog naroda (četnici). Pod njihovim se nadzorom ubrzo našla trećina NDH (ili oko petine Hrvatske i gotovo polovica Bosne i Hercegovine), prvenstveno ona područja nastanjena pretežito srpskim pučanstvom, što je opet imalo za posljedicu brojne hrvatske i muslimanske izbjeglice i prognanike u gradove i područja pod nadzorom snaga i vlasti NDH, a posebice na područja sjeverno od rijeke Save, pa i na koprivničko.

Kako oružane snage NDH, koje su bile u osnivanju, nisu mogle ugušiti ustanak i spriječiti njegovo širenje na druga područja to su intervenirali Nijemci i Talijani, kako bi zaštitili svoje interese. Nijemci potiču jačanje postojećih i osnivanje novih oružanih postrojbi NDH pod svojim nadzorom i zapovjedništvom, koje zajedno sa svojim postojećim i novim postrojbama (koje tu premještaju s drugih bojišta) nastoje uništiti ustanike na najvećim i najvažnijim žarištima na svome području u NDH, preuzimajući na tim operativnim područjima vlast, dok s vremenom na kraju, s obzirom na širenje partizanskog pokreta i borbi, nisu preuzeli operativnu vlast na cijelom području NDH. Nijemci na području svoje zone u NDH nisu pravili zapreke djelovanju "Napretkovih" organizacija. No, uslijed ratnih okolnosti te "Napretkove" organizacije su djelovale tek u većim mjestima u kojima su uglavnom bile razmještene oružane postrojbe NDH i Nijemaca, kao primjerice u Bjelovaru, Brodu na Savi, Đakovu, Novoj Gradiški, Okučanima, Osijeku, Petrinji, Požegi, Samoboru, Sisku, Varaždinu, Velikoj Gorici, Vinkovcima, Vukovaru i Zagrebu (gdje se nalazila i Glavna podružnica "Napretka" za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje), s ukupno više od 4.000 članova. Talijani su u rujnu 1941. s pojačanim postrojbama izvršili reokupaciju tzv. obalnog pojasa NDH (tzv. II. zone) i preuzeli gotovo cjelokupnu vlast u njemu, a u listopadu 1941. izvršili reokupaciju i Treće zone do granice s njemačkom zonom, gdje imaju vojno-operativnu vlast, potičući ustroj i djelatnost četničkih postrojbi na tim područjima pod svojim zapovjedništvom.

Na tim reokupiranim područjima NDH talijanske vlasti najčešće prave razne zapreke djelovanju postojećih "Napretkovih" organizacija tako da ih dio prestaje s radom, a tek ih nekolicina i u tim vrlo teških i složenim prilikama, uglavnom u većim mjestima ipak nastavlja s radom, kao primjerice one u Dugoj Resi, Gospiću, Karlovcu, Perušiću, i Senju s oko 500 članova, oslanjajući se tu na postojeće civilne vlasti NDH (te one u Dalmaciji: u Dubrovniku, Kninu, Makarskoj i Metkoviću te u Orašcu, Pučišću i Koločepu (koje se sve tri ubrzo gase) s oko 600 članova). Na područjima u NDH koja su se nalazila pod nadzorom partizanskih vlasti predvođenim komunistima ili pod nadzorom četnika tijekom rata 1941.–1945. nisu djelovale "Napretkove" organizacije, pa i u mnogim okolnim graničnim područjima radi borbenih djelovanja. No, zbog ratnih

djelovanja i njihovih posljedica neke od ovih "Napretkovih" organizacija postupno su od 1943., a posebno od jeseni 1944. prestajale s radom, tako da kraj rata u svibnju 1945. nije dočekala niti jedna "Napretkova" organizacija na području Slavonije, Hrvatske i Dalmacije.⁷⁵

Usljed specifičnih okolnosti te brojnih izbjeglica u gradovima gdje su navedene "Napretkove" podružnice djelovale, neke od njih razvile su vrlo značajnu aktivnost u primanju novih članova, prikupljanju sredstava te raznolikoj pomoći, ne samo srednjoškolicima i visokoškolicima, već i izbjeglicama, ranjenicima i invalidima u smještaju, opskrbi hranom, odjećom, obućom i drugim svakodnevnim potrepštinama. Uz Glavnu podružnicu "Napretka" u Zagrebu, koja se u tome razdoblju kako po broju članova (pr. sred. 1943. ima 1746 članova) tako i po prihodima nalazi na prvom mjestu među "Napretkovim" organizacijama, posebice se u tome ističu podružnice u Brodu (s 1.020 članova sred. 1943.) i Osijeku (s 345 članova sred. 1943.).

I dok se pojedine "Napretkove" organizacije zbog ratnih okolnosti postupno od 1942. do početka 1945. gase, Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu, iako u sve težim okolnostima, jedina je kroz cijeli rat organizirano i uspješno djelovala do ožujka 1945., a pojedini njezini članovi i do kraja rata.⁷⁶

U tome razdoblju u Koprivnici i okolici se među brojnim izbjeglicama, vojnicima i namještenicima nalazio i znatan broj prijašnjih članova "Napretka" iz drugih krajeva NDH. Oni su bili uključeni u brojne aktivnosti u gradu, posebice oko skrbi brojnih izbjeglica te u pomoći ranjenicima i invalidima, ali ta njihova aktivnost nije rezultirala i osnivanjem "Napretkove" organizacije u Koprivnici, dok su najbliže "Napretkove" organizacije bile u Bjelovaru i Varaždinu. U istome razdoblju imamo zabilježenu aktivnost Napretkove zadruge na tome području u osiguranju pojedinih osoba, ali također nije došlo do osnivanja zadružnog povjereništva u Koprivnici.

OBNAVLJANJE I ZABRANA RADA HKD "NAPREDAK" NA PODRUČJU KOPRIVNICE U RAZDOBLJU FNR JUGOSLAVIJE (1945.–1950.)

U novoj komunističkoj FNR Jugoslaviji još 22. travnja 1945. Povjereništvo za prosvjetu razriješilo je Središnju upravu "Napretka" dužnosti i u svibnju 1945. izabralo drugu. Istodobno je i Podružnici "Napretka" Zagreb, jedinoj tada na području Hrvatske, obustavljen rad i imenovan povjerenik.⁷⁷ Nova komunistička vlast u Sarajevu nastojala je odmah obračunati s dotadašnjom upravom "Napretka". Tako je ubrzo zatvorila predsjednika "Napretka" i nekoliko članova SUN-a, optuživši ih 24. srpnja 1945., a šest dana potom i osudivši uz odluku o konfiskaciji "Napretkove" imovine. No, jugoslavenske političke strukture KPJ su prosudile da im "Napredak" kao hrvatsko kulturno društvo može na području Bosne i Hercegovine te Hrvatske još poslužiti dok ne učvrste svoju vlast. Tako u listopadu 1945. "Napredak" počinje opet djelovati. Tada se i na području NR Hrvatske nastojalo obnoviti "Napretkove" organizacije, prvenstveno u Zagrebu i u Osijeku. U tome pravcu Ministarstvo prosvjete FD Hrvatske je u rujnu 1945. tražilo od područnih vlasti podatke o "Napretkovim" podružnicama i mišljenje o njihovom radu i članovima uprave te određivanju povjerenika od prijašnjeg odbora. Nakon toga obnovljena je jedino "Napretkova" podružnica u Zagrebu i počela s radom 16. XII 1945. Prema postojećim njezinim zapisnicima sa sjednica Upravnog odbora djelovala je do 26. XII. 1949. uz niz poteškoća. Predsjednik odbora bio je Ante Vrkljan, ministar prosvjete,⁷⁸ a nakon njegovog odlaska u Beograd zamijenio ga je potpredsjednik Franjo Dvoržak, dok nije 3. ožujka 1946. za predsjednika izabran dr. Antun Kajfeš,

što je Središnja uprava i potvrdila. Predsjednik SUN-a dr. Vladimir Čaldarević, na sjednici Podružnice 13. siječnja 1946. među glavnim zadacima istaknuo je prikupljanje članstva, osnivanje podružnica u pokrajini "da bi se u Zagrebu mogao osnovati Glavni odbor u federalnoj Hrvatskoj".

No, rad je sporo napredovao u Zagrebu, a izvan njega nikako. Neki članovi Odbora iz Zagreba upozoravali su Čaldarevića da im se čini "da se ovo namjerno ovako radi, da se dokaže da Napredak nema nikoga za sobom u Hrvatskoj, pa da ga se u Hrvatskoj i likvidira". Ubrzo će se pokazati koliko su bili u pravu. Odbor zagrebačke Podružnice potom u proljeće 1946. usmjerio je svoju aktivnost na prikupljanje članova, organiziranje podružnica u Zagrebu i pokrajini, otvaranju studentskog doma, tiskanju i rasparčavanju kalendara i priređivanju zabava.

Do skupštine Podružnice 31. svibnja 1946. prikupljeno je 643 člana (od kojih je bilo 367 starih "Napretkovih" članova), otvaranje doma je otpalo (jer je u Zagrebu otvoren Studentski dom, za sve studente), "Napretkov" kalendar je tiskan u Zagrebu u 10.000 primjeraka, ali prodaja je slabo išla, priredbe nije uspio organizirati, dok su održana dva predavanja i otvorena "Napretkova" knjižnica i čitaonica, kako bi se privuklo članstvo.⁷⁹ Kao delegat Zagrebačke "Napretkove" podružnice u Sarajevu na skupštini "Napretka", kojemu je odobren rad, bio je dr. Tugomir Alaupović, koji je tu izabran za počasnog predsjednika, a kao vanjski odbornik u odbor SUN-a izabrana je prof. Olga Jakovčić, iz Zagreba. Skupština SUN-a je tada zaključila da se "u Zagrebu osnuje glavni odbor" (tj. Glavna podružnica).⁸⁰ Podružnica je pokušala preko poznanika povesti akcije oko osnivanja "Napretkovih" podružnica u Karlovcu, Dugoj Resi, Slavanskom Brodu, Samoboru, Sisku i Sušaku, a potom i dvadesetak drugih mjesta, gdje su prije postojale "Napretkove" podružnice, uključujući i Koprivnicu, ali bez uspjeha. Na godišnjoj skupštini Podružnice održanoj 1. ožujka 1947. novoizabrani odbor s počasnim predsjednikom dr. Tugomirom Alaupovićem i predsjednikom Antunom Kajfešom trebao je preći na osnivanje "Napretkovih" podružnica u Hrvatskoj i potom Glavne "Napretkove" podružnice u Zagrebu.⁸¹ Ali ni on, zbog niza poteškoća, to nije učinio što je i konstairano na godišnjoj skupštini Podružnice 27. lipnja 1948. U međuvremenu broj članova je od 900 spao na 704 pa su i prihodi spali.

Do tada je na području NRH, osim u Zagrebu, osnovano 1946. jedino "Napretkovo" povjereništvo u Budaku, kod Benkovca, koje je nakon porasta broja članova sljedeće godine preraslo u podružnicu, te 1947. "Napretkova" podružnica Imbriovec–Đelekovec i privremeni odbori Podružnica u Dugoj Resi i Splitu, koji ubrzo prestaju s radom. (ali čini se bez izravnog utjecaja zagrebačke podružnice).⁸² Čini se da su za osnivanje "Napretkove" podružnice u Imbriovcu bili najzaslužniji bivši članovi HSS-a, nekadašnji "Napretkovci" (kao primjerice Tomo Čiković), a tada istaknuti članovi NOP-a i nove komunističke vlasti. Očito je na osjetljivom koprivničkom području i to na selu bila potrebna jedna ovakva hrvatska organizacija. Prema sačuvanim izvješćima ova "Napretkova" podružnica u Imbriovcu razvila je posebice tijekom 1947. godine dosta obimnu aktivnost. To je počelo smetati vlasti tako da tijekom 1948. opada broj njezinih članova te je pretvorena u povjereništvo i kao takva 1949. dočekala zabranu rada "Napretka". Isto se dogodilo i s "Napretkovom" podružnicom u Budaku, koja je također pretvorena u povjereništvo.⁸³

Tako se organizacijski rad "Napretka" u Hrvatskoj od 1947. do 1950. odvijao u zagrebačkoj podružnici te podružnicama/povjereništva u Imbriovcu i Budaku, u kojima je spao broj na oko sedamsto članova.⁸⁴ No, i takva smanjena aktivnost "Napretka" u Hrvatskoj je zaustavljena kada je pod pritiskom vlasti Središnja Uprava "Napretka" u Sarajevu na sjednici od 26. ožujka 1949. donijela "zaključak da društvo prestane sa daljim radom i da se čitava imovina ustupi Savezu

kulturno prosvjetnih društava B i H" (s dva glasa protiv), te izabrala likvidacijsku komisiju da isti zaključak sprovede. Tako je HKD "Napredak" prestao postojati, a tijekom 1949. prestale su s radom svih 150 njegovih organizacija u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, osim privremeno zagrebačke, s oko 20.000 članova. Tako je 1949. prestao i rad "Napretkovog povjereništva u Imbriovcu, koje je izrijekom navedeno.⁸⁵

Zagrebačka "Napretkova" podružnica na svojoj sjednici 1. travnja 1949. o tome je raspravljala, uz usmeno izvješće Olge Jakovčić, koja se vratila sa sjednice iz Sarajeva te se sa zaključkom SUN-a nije složila, smatrajući da je donijeta suprotno društvenim pravilima. Sutradan je napravljena pismena predstava potpisana po svim odbornicima i predana Vladi NR Hrvatske sa zamolbom da se rad "Napretka" samostalno nastavi na području Hrvatske dok postoje slična kulturno-prosvjetna društva.

Predstavka je poslana i Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske i Saveznom ministarstvu unutarnjih poslova u Beograd pošto su pravila "Napretka" od Savezne vlade odobrena te ona treba i da odluči. No, 17. svibnja 1949. došla je izaslanica likvidacijske komisije da likvidira i Podružnicu "Napretka" u Zagrebu i preuzme njezinu imovinu. Kako je to bilo teško čuti predsjedniku dr. T. Alaupoviću "koji je osnivao Napredak, a eto, nakon 50 godina treba da ga on likvidira", sam je iskazao, a zatim su zaključili: 1.) da će se ovlaštenoj izaslanici likvidacione komisije predati pismeni inventar svih pokretnina i nepokretnina Podružnice; b.) saopćiti joj da taj inventar ne mogu predati dok ne prime pismeno rješenje bilo od Savezne bilo Vlade NR Hrvatske da li će samostalnom društvu "Napredak" na području NR Hrvatske biti odobren daljnji rad, a ukoliko bude rad odobren otpada i predaja inventara; 3.) po primitku toga rješenja, ako bude negativno izvijestiti o tome Vladi NR Hrvatske da odluči kome se ima predati inventar, jer je ta imovina Podružnice "Napretka" u Zagrebu nabavljena dobrovoljnim priložima i potporom članova zagrebačkog "Napretka", a u tu svrhu nije Središnja uprava nikada niti jedne pare dala, a ako u rješenju bude navedeno kome imovina pripada to taj upit otpada. A dok se sve ovo ne riješi društvene poslove vode trojica izabranih članova odbora Podružnice.⁸⁶

Ipak, nakon intervencije ministra A. Urbana kod načelnika i sekretara MUP-a, dopušteno je da "Napretkova" podružnica u Zagrebu može nastaviti rad sve dok ne stigne rješenje.⁸⁷ Tako se njezini članovi Upravnog odbora počinju redovito sastajati i raditi od 10. rujna do 28. prosinca 1949., pošto su njezini članovi i građani o tome obavješteni. Opet je počela raditi "Napretkova" čitaonica i knjižnica. Podružnica je početkom listopada 1949. imala 586 članova (od kojih 106 radnika, 320 namještenika, 85 umirovljenika, 43 domaćice i 32 studenta).⁸⁸ No, odluka je stigla na kraju 1949. te je i "Napretkova" Podružnica u Zagrebu prestala s radom. Još je službeno 14. veljače 1950. izvršena predaja imovine "Napretkove" Podružnice u Zagrebu Savezu kulturno-prosvjetnih društava NR Hrvatske, čime je i formalno prestao rad "Napretka" u Zagrebu i na području NR Hrvatske.

OBNAVLJANJE HKD "NAPREDAK" TE OBNOVA I DJELATNOST NJEGOVIH ORGANIZACIJA NA PODRUČJU HRVATSKE OD 1990. DO 2002. GODINE

Rezultati dugogodišnjeg uspješnog "Napretkovog" rada ostavili su duboke korijene u hrvatskom biću kroz jačanje nacionalne svijesti i svehrvatskog jedinstva. Tako unatoč dugogodišnjoj zabrani ime "Napredak" nije zaboravljeno.

Na tim temeljima bilo je moguće, u promijenjenim, iako još složenijim i težim okolnostima, 29. rujna 1990. u Sarajevu obnoviti HKD "Napredak". On je u užasnim ratnim uvjetima tijekom agresije i Domovinskog rata uspješno djelovao te do danas uspio obnoviti najveći broj ranije postojećih "Napretkovih" organizacija i neke nove u Bosni i Hercegovini, nekolicinu u Hrvatskoj i svijetu, ukupno njih 66 s više od 20.000 članova. Na području nekadašnje Banske Hrvatske najprije je 1991. osnovan inicijativni odbor, a zatim 25. X. 1992. obnovljena Glavna "Napretkova" podružnica u Zagrebu (ali bez nekadašnje nadležnosti), a zatim "Napretkove" podružnice 1995. u Rijeci, 1996. u Varaždinu, Karlovcu i Puli, 1997. u Osijeku i Okučanima i 2001. u Gračacu.

Istodobno je uslijedilo obnova / osnivanje "Napretkovih" podružnica i na području Dalmacije i to u Splitu (1991.), Dubrovniku (1993.), Zadru (1994.), Makarskoj (1995.) i Imotskom (1996.). Sve one su razvile izvanrednu raznosvrсну aktivnost. Iako je i dalje "Napretku" jedna od glavnih aktivnosti stipendiranje đaka i studenata, kojih je godišnje bilo gotovo tristo, ipak obzirom na ratne okolnosti u aktivnosti ovih podružnica prioritet je dat i humanitarnom radu i pomoći prognanima, ranjenima, bolesnima i nemoćnima te siromašnim ljudima, u čemu su postignuti ogromni rezultati i po čemu će se obnovljeni "Napredak" zasigurno pamtiti.

Tako je samo od 1992. do 1996. g. u Sarajevu podijelio više od 448 tona humanitarne pomoći, a zajedno s Vrhbosanskom katoličkom bogoslovijom osigurao više od 403.000 toplih obroka. U sve te aktivnosti bile su uključene i "Napretkove" organizacije u Hrvatskoj. Uz to, "Napredak" je u ovih posljednjih dvanaest godina organizirao na stotine i tisuće različitih kulturnih i sportskih manifestacija. Ustrojio je više strukovnih udruga, objavljuje nekoliko različitih listova, ima dvije radio-postaje, više pjevačkih zborova, tamburaških sastava, folklornih skupina, ali i nogometnih i šahovskih klubova. Sve te "Napretkove" manifestacije su bile izuzetno dobro posjećene. I "Napretkove" podružnice s područja Hrvatske dale su u tom znatan doprinos, a nadamo se da će ih u buduće biti sve više.⁸⁹

Na području Koprivnice tijekom velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku i Domovinskog rata (1991.–1995.) te agresije i rata u Bosni i Hercegovini bio je smješten znatan broj izbjeglica i prognanika, među kojima je bilo i nekadašnjih i tadašnjih članova "Napretka", od kojih su se pojedici uključili u razne aktivnosti oko smještaja i opskrbe tih izbjeglica i prognanika te pribavljanja potrebnih dokumenata i druge aktivnosti.

Dio koprivničkih građana uključio se u neke od akcija "Napretkove" podružnice u Varaždinu ili Središnje uprave "Napretka" iz Sarajeva (kao što je primjerice akcija prikupljanje pomoći za Hrvate u BiH). Svim navedenim aktivnostima "Napretka" na koprivničkom području ostavlja se ubuduće otvorenom i mogućnost eventualne obnove "Napretkove" podružnice u Koprivnici.

ZAKLJUČAK

Od osnivanja HKD "Napredak" 1902. pa do njegova raspuštanja 1949. stalno su prisutni različiti oblici njegovog djelovanja na području Hrvatske i Slavonije, a od 1907. prisutni su, uz prekide, i na koprivničkom području. Tu je uvijek bilo ljudi koji su znali prepoznati značenje "Napretkove" aktivnosti te je podržati. Tako je i prvi njegov donator 1902. bio đakovački biskup, a kasnije su to bili i zagrebački biskupi te drugi uglednici i domoljubi, a među predsjednicima "Napretkovih" podružnica nalazili su se koprivnički župnik Stjepan Pavunić i profesor koprivničke gimnazije Lujo Šavor.

Najizraženija aktivnost je bila razvijena preko više od šezdeset "Napretkovih" organizacija (podružnica i povjereništva) koje su osnovane na području Hrvatske i Slavonije u tome razdoblju, među kojima i one u Koprivnici i Imbriovcu, a na poticaj Središnje uprave "Napretka" iz Sarajeva, Glavne podružnice "Napretka" iz Zagreba te pojedinaca članova "Napretka".

Uz organizacije HKD "Napredak" tu su i još brojnije organizacije "Napretkove" zadruge, među kojima je bila i ona u Koprivnici. Od tih "Napretkovih" organizacija najduže djelovanje imale su organizacije u Zagrebu, zatim u Brodu na Savi, Gospiću, Osijeku, Varaždinu i Vinkovcima. Posebno je bila važna uloga Glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu u stvaranju mreže i radu "Napretkovih" organizacija na području Hrvatske i Slavonije. Ona nekoliko puta sudjeluje i kod osnivanja "Napretkove" organizacije u Koprivnici. Za upravne vlasti koprivničko područje je bilo izuzetno značajno u geostrateškom i političkom smislu zbog toga je i državni teror na njemu bio znatno izraženiji nego u nekim drugim područjima Hrvatske. To je rezultiralo i zabranom rada organizacija HKD "Napredak" bilo pri pokušaju osnivanja (kao primjerice u Koprivnici 1928.) ili nakon toga (primjerice u Koprivnici 1922. i 1933. te u Imbriovcu 1949.), kao i organizacije "Napretkove" zadruge u Koprivnici (1933./1934.).

Kroz sve ove "Napretkove" organizacije na području Hrvatske i Slavonije prošlo je više tisuća hrvatskih ljudi, od kojih nekoliko stotina ljudi na koprivničkom području, među kojima su bili mnogi istaknuti domoljubi poznati ne samo u svojim mjestima već i široj hrvatskoj javnosti. Oni su svojim samoprijegornim radom, u vrlo složenim okolnostima, često izloženi represalijama režima, uspješno djelovali, organizirajući cijeli spektar "Napretkovih" aktivnosti, prikupivši pritom i znatna financijska sredstva.

Tim sredstvima mogla se pomoći opća "Napretkova" aktivnost, a posebice stipendijama i potporama i drugim oblicima školovanje više od 16.000 hrvatskih srednjoškolaca i visokoškolaca te naučnika, prvenstveno iz redova siromašnih slojeva, posebice iz Bosne i Hercegovine. Oni to ne bi mogli bez pomoći ovih "Napretkovih" organizacija, a od kojih su mnogi postali ugledni i istaknuti javni djelatnici.

Tako je i nekoliko tisuća mladih sa područja Hrvatske i Slavonije, a nekolicina njih i s koprivničkog područja, završilo škole i zanate i uz pomoć "Napretka" i osiguralo egzistenciju. Rezultati toga rada ostavili su duboke korijene u hrvatskom biću kroz jačanje nacionalne svijesti i svehrvatskog jedinstva. Na tim temeljima bilo je moguće, u promjenjenim iako još složenijim i težim okolnostima, 1990. obnoviti HKD "Napredak". On je u užasnim ratnim uvjetima tijekom srpske agresije i Domovinskog rata uspješno djelovao te do danas uspio obnoviti najveći broj ranije postojećih "Napretkovih" organizacija i neke nove u Bosni i Hercegovini, nekolicinu u Hrvatskoj i svijetu, ukupno njih 66 s više od 20.000 članova. Tako je od 1991. pa do sada na području Hrvatske i Slavonije obnovljeno i osnovano osam, a na području Dalmacije pet "Napretkovih" podružnica ili ukupno 13 na području današnje Republike Hrvatske. Sve one su razvile izvanrednu raznovrsnu aktivnost te se nadamo da će ih ubuduće i na području cijele Hrvatske biti daleko više, a moguće je i na koprivničkom području.

Svaki čestit Hrvat i rodoljub dužan je biti članom

„NAPRETKA“

⇒ Mlada ljeta — nada svijeta! ⇐

Jedna od poruka i slogana „Napretka“ iz početka dvadesetih godina kada se nastojalo osnovati podružnicu u Koprivnici.

Smještanje siročadi iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije napreduje. — Sada se smješta četrnaesta hiljada ovih siročana u plodnijim krajevima.

Dužnost je svakoga rodoljuba da poradi oko toga, da se što više djece smjeste.

Zivot svakog pojedinca dragocijen je za narodnu stvar.

Snaga naroda zavisi o njegovoj nutarnjoj jakosti dušavnoj i tjelesnoj.

Hrvati, Srbi, Slovenci, učinite svoju narodnu dužnost!

Iskaz

kotara, u kojima su do sada smješteni u prehranu siromašna ratnička djeca iz Istre, Dalmacije i Herceg-Bosne posredovanjem „Središnjeg zemaljskog odbora za zaštitu porodica mobilizovanih“ i u ratu poginulih vojnika“.

Tekući broj	Kotlar	Koliko je djece do sada smješteno	Za koliko djece ima još osiguranosti	Tekući broj	Kotlar	Koliko je djece do sada smješteno	Za koliko djece ima još osiguranosti
1	Bjelovar	209	123		Koma	293	56
2	Brod n S	517	53	74	Slavna	80	113
3	Cazana	11	82	25	Sr. Karlovi	120	17
4	Darugar	47	30	26	Sr. Ivan Zelina	20	—
5	Đakovo	459	14	27	Sid	183	88
6	Donji Miholjac	201	15	28	Vinkovci	283	—
7	Gorelnica	132	119	29	Vojnić	9	—
8	Gjurovac	123	205	30	Vukovar	252	—
9	Ilok	189	20	31	Zupanja	334	23
10	Irig	167	60	32	Zapreb	5	43
11	Karlovc	10	1	33	Zrmanj	100	—
12	Koprivnica	135	138	34	Stara Pazova	683	—
13	Kostajnica	1	—	35	Mitrovica	222	52
14	Križevci	217	180	36	Narče	120	140
15	Ludbreg	4	64	37	Grahovo	34	265
16	Novi Črčinski	193	298	38	Glina	47	48
17	Novi Marof	38	—	39	Virovitica	250	8
18	Novska	179	1000	40	Vrčinda	—	5
19	Osijek	577	60	41	Varaždin	—	—
20	Pakrac	132	60	42	Stubica	—	40
21	Petrijina	28	—	43	Jaska	—	16
22	Petrovaradin	60	—	44	Velika Gorica	—	40
23	Preloga	713	68	45	Ostari kotari	997	677
	Za prenos.	5306	1399		Backa i Banat	3.555	2.372
					Svega	12.653	3.378

RODOLJUBI! Dižite prosvjetnu, čudorednu i gospodarsku snagu naroda!

Jedna od akcija HKD „Napredak“ u proljeće 1918. u okviru „Zrinsko-Frankopanskog“ spomendana bila je smještaj i prehrana siromašne radničke djece iz Istre, Dalmacije i Herceg-Bosne u koju su se uključili mnogi građani Koprivnice i koprivničkog kotara.

Broj: 400-1928.

Zagreb, dne 28. veljače 1928.

Bratskoj
Središnjoj upravi "Napredka"

SARAJEVO.

Ovih dana živo se radi na pripremanu oko osnutka podružnice u Koprivnici, pa lijepo molimo, bratski naslov, da bi izvolio što prije, a po mogućnosti o mah poslati sve primjerke društvenog lista počevši od njegove izlaska pa do danas na adresu gospodina Mate Sudeta, učitelja u Koprivnici.

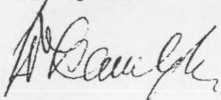
U mjesecu prosincu spremili smo Vam svjedodžbe g. Stjepana Franjkovića, kojim dokazuje, da je stekao pravo na uvjetno mu podijeljenu stipendiju, ali ne žlost do danas ne primismo nikakvog odgovora, a niti su spomenutom doznačeni novci. Lijepo Vas molimo, da stvar požurite, jer je Franjković vrlo potreban, a isto kako Vam je poznato naš vrlo agilni društveni radnik.

Izvještaj o zabavi za središnju upravu i ~~.....~~ poslat ćemo Vam slijedećeg tjedna, jer su neki računi krivijom naših ~~.....~~ vjerovnika istom sada bili isplaćeni, pa je prema tomu tek sada moguć konačni obračun.

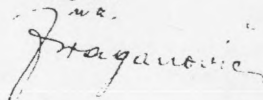
Uz bratski Hrvatski pozdrav.

Za bratsku podružnicu

Predsjednik:

Tajnik:

.....

.....

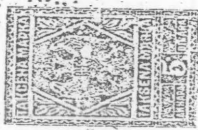
Obavijest glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu, 28. Veljače 1928.
SUN u Sarajevu o živom radu "na pripremanu oko osnutka podružnice u Koprivnici", čije osnivanje su upravne vlasti onemogućile.

Koprivnica, dan 11. VIII 1932.

Podružnica u Koprivnici

Br. 5/32.

P n.

Predstojništvu gradske policije:

Koprivnici.

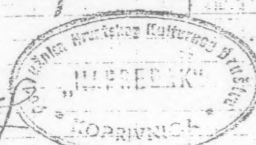
Podružnica Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" u Koprivnici, osnovano 13./VII.o.g., moli slobodu djelovanja u granicama, kojima je podružnica vezana odobrenim društvenim pravilima za cijelu Kraljevinu riješenjem Ministarstva Unutrašnjih Djela 17. studenog 1921. Br. P. 1777BH.

Molimo Predstojništvo, da ovu našu molbu predloži Bansknoj upravi na konačno rješanje.

Za podružnicu

Predsjednik:

J. Lovrić

Tajnik:

P. Kosač

- U prilogu:
- 1/. prepis zapisnika konstituirajuće skupštine
  - 2/. 5 komada (pet) odobrenih društvenih pravila.

PREDSTOJNIŠTVO
GRADSKA POLICIJA
KOPRIVNICA

POSREDOVANJE
GRADSKA POLICIJA
KOPRIVNICA

Br. No. 1296 22 VII 1932.

Zamolba podružnice HKD "Napredak" u Koprivnici, upućena 2. kolovoza 1932. Predstojništvu gradske policije za "slobodu djelovanja".

HIMNA
»NAPREDKA«

SKLADAO NA RIJEČI BRATOLJUBA KLAIČA

RUDOLF MATZ

*Silni, slavni bili su Hrvati.
kad Tomislav i Turdko-raspršiše tmine.
Njive pune cvijeća, plodova i vlati
Zlatilo je sunce s nebeske visine.*

*U to ropstvo teško stegnu lance krute,
Narod pade naš u gorka iskušenja,
Al „Napredak“ dobro javi nove pute
I nadvi nad Bosnom baklju prosvjetljenja.*

*Planu nova zora, snagom dosad skritom
sunce stade opet starim žarom sjati.
Sarajevo, Zagreb, Mostar s bjetim Splitom
viju jedno kolo složno svi Hrvati.*

Himna "Napretka" kojom su započinjale ili završavale skupštine i razne manifestacije "Napretkovih" organizacija.

BILJEŠKE:

1. Tako je primjerice prvi dobrotvor "Hrvatskog potpornog društvo za potrebne đake srednjih i visokih škola u Bosni i Hercegovini" iz Mostara bio đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, a pridružio mu se potom i grof Robert Normann Ehrenfelski iz Valpova. Društvo je 1. XI. 1902. postavilo svoga povjerenika u Zagrebu i ovlastilo ga "da u svoj Hrvatskoj" sabire članove iz svih redova, pa su ubrzo imenovani povjerenici u još pet mjesta. Do kraja 1904. na području Banske Hrvatske, prema službenim podacima, bio je 201 društveni član i to u Zagrebu 143, u Jastrebarskom 11, u Samoboru 10, u Brodu na Savi 13, u Đakovu 14 i u Osijeku 10 članova., od 916 sveukupnih članova. "Osvit", Mostar, br. 89. od 12. XI. 1902., str. 4. i br. 99. od 17. XII. 1902., str. 3 te "Napredak", glasilo HKD "Napredak", god. XII, broj 10, Sarajevo, listopad 1939., članak: *Naša trideset i pet godina 1902.-14. rujna - 1937.*, str. 120. No, čini se da je ipak broj članova bio znatno veći. Tako primjerice prema podacima iz "Hrvoja", pučkog kalendara Hrvatskog potpornog društva za potrebne đake srednjih i visokih škola iz Hreceg-Bosne, za prestupnu godinu 1904., god. XVI, Mostar, 1903., str. 49-55. i 136. početkom 1904. na ostalom području Banske Hrvatske bilo je 750 članova u 8 mjesta i to: u Jastrebarskom 11, Karlovcu 1, Krku 1, Samoboru 14, Sunji 1, Šestinama 1, Varaždinu 1 i Zagrebu 719 članova. Istodobno je na području Dalmacije bilo 6 članova mostarskog društva i to: u Dubrovniku 1, Janjini 3, Slanom 1 i Zadru 1 član. Istodobno "Hrvatsko društvo 'Napredak' za potpomaganje naučnika i đaka Hrvata katolika za Bosnu i Hecegovinu" iz Sarajeva, kako se od 1905. (nakon izmjene pravila pa i programa rada po kojima potpomaže uz naučnike i đake) nazivalo, do fuzije sredinom 1907. imalo je na području Banske Hrvatske povjerenike u Zagrebu i Đakovu te 2 dobrotvora (zagrebačkog nadbiskupa dr. Juraja Posilovića i dr. Josipa Franka, predsjednika Hrvatske stranke prava) i 28 članova utemeljitelja u Zagrebu te 10 članova utemeljitelja u Đakovu, dva u Petrinji, te po jedan u Brodu na Savi, Križevcima, Šestinama i u Varaždinu, a koji spadaju među najuglednije osobe.

- "Napredak" je tada imao ukupno 1718 članova, među kojima su bila 4 dobrotvora te 144 utemeljitelja. "Napredak", *hrvatski narodni kalendar za 1907. i 1908.*, izdavač "Napredak" društvo za potpomaganje naučnika i đaka Hrvata-katolika za Bosnu i Hercegovinu – Centrala u Sarajevu (dalje samo: "Napredak", kalendar...), Sarajevo, 1906. i 1907., str. 99-100 (1907.), te str. 129-130 (1908.).
2. *Hrvatsko pravo*, novine Starčevićeve stranke prava, Zagreb, br. 3605 od 23. XI. 1907., str. 2. Tu piše: "Za sarajevski 'Napredak' priposlao je g. Ivan Mitrečić u Koprivnici K(runu) 11.- koje je sakupila vrlo Hrvatica gđica Fanika Benko u svatovima gosp. Vladimira Kauzlarića i g. Viktorije Trumbetaš u Koprivnici prigodom zdravice hrvatskom narodu". Takvih priloga je bilo i narednih godina, a koji su zabilježeni u tisku.
  3. To Zagrebačko "Hrvatsko društvo za namještenje naučnika u obrt i trgovinu" već početkom 1904. imalo je oko 80 utemeljitelja i blizu 700 redovitih članova te organizacije u 27 mjesta, a u listopada 1907. već ima povjerenike u 58 mjesta. Vidi: "Napredak", kalendar za 1908., Sarajevo, 1907., str. 123-124. *Povjerenik u Koprivnici bio je tada dr. Dinko Gudek*, u Virju Peroslav Ljubić i u Đurđevcu Ivan I. Milković.
  4. Bila je to skupina od 20 Hrvata iz trinaest mjesta Herceg-Bosne izaslanika u Zagrebu na proslavi 40. obljetnice Hrvatskog pjevačkog društva "Kolo", koja se nakon dogovora s predstavnicima zagrebačkog "Hrvatskog društva za namještenje naučnika u obrt i trgovinu" i drugim istaknutim Hrvatima sastala 16. kolovoza 1902. i zaključila da se rad zagrebačkog društva "proširi i na Bosnu", sukladno mogućnostima, "da se u Sarajevu osnuje središnjica za Bosnu i Hercegovinu" te su u tu svrhu osnovali "Privremeni odbor," koji je inicirao i potpomogao osnivanje "Napretka" u Sarajevu. Rezultat toga dogovora je sastanak 7. XI. 1902. održan u prostorijama "Trebevića" u Sarajevu sa svrhom "da se u Sarajevu osnuje podružnica zagrebačkoga društva za namještenje u obrt i trgovinu", za koju su Ivan Raguz i dr. Tugomir Alaupović sastavili "pravila i vladi na potvrdu" predali. No, ista su "naskoro povraćena s primjedbom, da se u tom smislu ne odobravaju, već da se mogu predložiti nova za samostalno društvo za Bosnu i Hercegovinu". Kako dalje prenosi zagrebački list "Hrvatsko pravo" ta su "nova pravila izrađena velikim trudom i marom g. dra Alaupovića" i nakon dvije godine dana od vlasti odobrena tako da je prva konstituirajuća sjednica "Napretka" održana 10. rujna 1904. ("Osvit", God. V., br. 66., Mostar, 23. VIII. 1902., str. 4. Tu su data preizmena i imena sudionika zagrebačkog sastanka i mjesta u BiH iz kojih su. Taj sastanak kao bitan spominje se kasnije u tekstovima prigodom godišnjica o osnivanju "Napretka". Vidi: "Napredak", glasilo, god. XII, broj 10, Sarajevo, listopad 1939., članak: *Naša trideset i peta godišnjica 1902.-14. rujna - 1937.*, str. 120.). U međuvremenu dok se čekalo odobrenje sarajevskom društvu zagrebačko "Hrvatsko društvo za namještenje naučnika u obrt i trgovinu" pokušalo je 1903. osnovati svoju podružnicu u Bosanskom Brodu, što su mu vlasti zabranile (*Hrvatsko pravo*, Zagreb, br. 2446 od 9. I. 1904.).
  5. *Hrvatsko pravo*, Zagreb, br. 2934 od 28. VIII. 1905., str. 2. Poziv Mate Ilijaševića, predsjednika "Hrvatsko društvo za namještenje naučnika u obrt i trgovinu" iz Zagreba "Braći po Bosni i Hercegovini" da pomognu "Napredak", čije osnivanje ne predstavlja nikakvo "cijepanje" hrvatstva i "separastičke težnje". "Napredak" je – ističe Ilijašević - "nikao iz nužde i žive želje da se i u tom pravcu podigne hrvatska svijest u ovih do sek zapuštenih hrvatskih zemljah" i s maticom u Zagrebu "stoji u najboljšem skladu i zajedničkom nastojanju oko hrvatskoga zanatlijskoga i trgovačkoga podmlatka".
  6. Vidi primjerice samo: *Hrvatsko pravo*, Zagreb, br. 2717 od 3. XII. 1904., br. 2934 od 28. VIII 1905. i br. 3256 od 25. IX. 1906.
  7. "30. travnja /1918./" (4 stranice), "Napretkov" tiskani prigodni materijal povodom Zrinsko-Frančopanskog spomendana koji je dijeljen u Zagrebu i širom Hrvatske, uključujući i Koprivnicu, u kojem se poziva na sabiranje priloga za siročad iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije koje je u tijeku, uz iskaz 43 kotara te Bačka i Banat u kojima je već smješteno 12.653 djece i osigurano još mjesta za 3.378 djece (str. 3). Iz spiska se vidi da je taj poziv naišao na odziv Hrvata koprivničkog

- kotara, ali i susjednih kotareva, tako je primjerice na području kotara Đurđevac tada bilo smješteno 123 djece, a osiguran je bio smještaj za još 205 djece. "Napredak", kalendar za 1916., Sarajevo, 1915., str. 274, 277-279. Tu su imena i prezimena učenika i akademičara kojima su tijekom školske 1914/1915, podijeljene "Napretkove" potpore na području Hrvatske i Slavonije.
8. *Napredak*, glasilo, god. II., br. 1. i 2.; br. 5.-7., Sarajevo, veljača, srpanj 1922., str. 15; i 99.
  9. Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Fond: HKD "Napredak" – Sarajevo (dalje Arhiv BiH, Fond "Napredak"), kut. 4, dok. br. 1163/1920. (Okružnica Povjereništva za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji svim srednjim školama o dozvoli prikupljanja priloga među mladeži za pomoć "Napretku" iz Sarajeva) i kut. 5, dok. br. 1445/1920. (SUN – Sarajevo šalje 6. I. 1921. okružnicu 41. školi u Hrvatskoj i Slavoniji, među kojima i Realnoj gimnaziji u Koprivnici) da je dobila odobrenje i moli ravnateljce za sakupljanje doprinosa na tim školama za "Napredak").
  10. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut.6., dok. br. 2197/1921. (Izješća iz Koprivnice o prikupljenim priložima za "Napredak" tijekom 1921. /str.7/).
  11. *Napredak hrvatski narodni kalendar za prostu godinu 1923.*, izdao "Napredak" hrvatsko kulturno društvo u Sarajevu (dalje samo: *Napredak*, kalendar za...), Sarajevo 1922., str. XXVIII., gdje u poglavlju o društvenoj organizaciji piše: "Do danas se najviše nove podružnice u Varaždinu, Koprivnici, Brodu, Osijeku, dok su u osnutku podružnice u Zagrebu, Vukovaru i Đakovu". U svim navedenim mjestima "Napretkove" podružnice su i bile osnovane u to vrijeme i nastavile s radom izuzev one u Koprivnici, a što pokazuje koliko je Koprivnica imala geostrateško i političko značenje za tadašnje vlasti, koje su onemogućavale organiziranje i djelovanje novih hrvatskih društava, a i postojeća hrvatska društva i organizacije će vremenom rasputiti.
  12. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut.13., dok. br. 2670/1922. (Obavijest prof. Luje Šavora od 22. V. 1922. upućena SUN-u u Sarajevo o konstituirajućoj skupštini "Napretkove" podružnice u Koprivnici i pismo SUN-a prof. L. Šavoru od 28. V. 1922. da mu šalju potrebne materijale za rad podružnice). O toj "Napretkovoj" podružnici u Koprivnici vidi: mr. Hrvoje Šapina, *Stoljetnica Napretka*, Sarajevo, 2002., str. 3.
  13. Tako se, osim u Koprivnici, ubrzo gase i privremene "Napretkove" podružnice u Brodu na Savi, Gospiću, Čakovcu, Glini i Topuskom, pošto im vlasti nisu odobrile rad vidi: Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 4, dok. br. 1429/1920. (Brod na Savi) i kut. 5, dok. br. 1799 (Gospić) i 1801 (Čakovec)/1920-1921. i kut. 9. dok. br. 666 (Glina) i 758 (Topusko)/1921.
  14. Željko Krušelj, *U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma*, Koprivnica, 2001., dok. 49., str. 108.
  15. HDA, Fond akvizicija, br. 14/1963. Tajnička knjiga – HKD "Napredak" Zagreb. Zapisnik sa prve konstituirajuće sjednice 27. I. 1921. i Zapisnik Konstituirajuće skupštine građanske podružnice "Napretka" u Zagrebu od 4. XII. 1922. Tu je većina zapisnika i drugih materijala "Napretkove" podružnice u Zagrebu od 1921. do 1950. Kasnije kada se ona konstitura i u radu potvrdi i službeno će se zvati te i u naslovu pisati Glavna podružnica HKD "Napredak" za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje.
  16. Za "Napretkove" organizacije na području Slavonije opširnije vidi moj rad: *Osnivanje i rad "Napretkovih" organizacija na području Slavonije 1902.-1949.*, *Scrinia slavonica*, br. 3/2003. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod, 2003., str. 281-335.
  17. *Napredak*, kalendar za 1927., Sarajevo 1926., str. XIV i XVII. U Dalmaciji je tada postojala jedino «Napretkova» podružnica u Imotskom (sa 63 člana) i povjereništva u Lombardi, na Korčuli i Potomlju na Pelješcu.
  18. *Napredak*, Glasilo HKD "Napredak", Sarajevo, 1928., str. 83 i 1930., str. 59. *Napredak*, kalendar za 1928., Sarajevo 1927., XXII, XXXVII i XXXVIII. Broj članova i prihodi su im se ubrzo znatno povećali, gotovo podvostručili.

19. *Napredak*, glasilo, God. II., br. 5-7., Sarajevo, srpanj 1922., str. 99. Već na redovnoj godišnjoj glavnoj "Napretkovoj" skupštini 29. lipnja 1922. u Sarajevu raspravljalo se o prijedlogu promjene društvenih pravila, čime bi se "nekojim podružnicama u Hrvatskoj i Slavoniji" dao karakter "pocentrala" (prvenstveno onoj u Zagrebu i eventualno Osijeku), a prema njemu te "glavne podružnice" bi preuzele "dužnost provođenja i nadziranja organizacije" i na taj način bile što više autonomne, "a da pri svemu tome društvena organizacija bude jedinstvena". Dalji pomak učinjen je na godišnjoj skupštini "Napretka" u Sarajevu početkom srpnja 1925. na kojoj je, nakon prihvaćanja izmjena u pravilima "Napretka" rješeno "pitanje naslova i djelokruga Zagrebačke podružnice", tako da se ona od tada počinje u dokumentima nazivati "Glavnom podružnicom", ali bez posebnih prava i dužnosti, osim što je mogla srednjoškolicima i visokoškolicima dijeliti potpore "do visine redovite ubrane članarine" (HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Zapisnik redovite skupštine Glavne podružnice Hrv. kult. društva "Napredak" u Zagrebu dne 13. 6. 1925. i Odborske sjednice od 15. 6. 1926. /Tajnički i blagajnički godišnji izvještaj od 15. lipnja 1926./).
20. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Tajnički izvještaj za redovitu glavnu godišnju skupštinu Glavne podružnice Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" u Zagrebu, održane dne 2. lipnja 1927. Izvještaj blagajnika od 31. svibnja 1927.
21. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Zapisnik Gospojinske podružnice HKD "Napredak" Zagreb (od 26. III. 1928. do 6. VI. 1930.), Zapisnik konstituirajuće skupštine od 26. ožujka 1928. Za predsjednicu je izabrana Vera Sertić, podpredsjednicu Eugenija Danda, tajnicu Nada Korenić i blagajnicu Elza Pavešić.
22. *Napredak*, glasilo, God. III., br. 7., Sarajevo, srpanj 1928., str. 83-99. *Napredak*, kalendar za 1929., Sarajevo 1928., str. XXXI - XLIII.
23. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut.51., dok. br. 2136/1928. (Obavijest Glavne podružnice HKD "Napredak" iz Zagreba upućena 18. II. 1928. SUN-u u Sarajevo o pripremama oko osnutka "Napretkove" podružnice u Koprivnici, te obavijest SUN-a od 5. III. 1928. Glavnoj podružnici u Zagreb da su u Koprivnicu učitelju Mati Sudeti radi pripreme oko osnutka "Napretkove" podružnice poslali sve brojeve glasila "Napredak".).
24. *Napredak*, kalendar za 1927., 1928. i za 1929., Sarajevo 1926.-1928., str. XLIII, XLIV, XLX, LIV i LVII (1927.), str. XVII (1928.) i str. XV (1929.). Istodobno je u Dalmaciji osnovana nova "Napretkova" podružnica u Dubrovniku, tako da su tada tu bile dvije "Napretkove" podružnice i 4 povjereništva sa 342 člana. HKD "Napredak" tada je imao ukupno 11.373 člana.
25. Tako je primjerice bilo u Daruvaru, gdje je "Napretkova" podružnica bila osnovana potkraj listopada 1928., ali se ubrzo gasi, zatim u Vukovaru i Požegi. *Napredak*, kalendar za 1930., Sarajevo 1929., str. XXII., XXXVI - XXXVIII. i Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 58, dok. br. 2962/1928 (Vukovar). i kut. 60, dok. br. 3403 (Daruvar) i 3780/1929. (Požega). Akciju oko osnivanja "Napretkove" podružnice u Vukovaru vodila je Kristina Hrga, a na poticaj Vere Sertić, predsjednice Gospojinske podružnice "Napretka" u Zagrebu. Ona je do tada imala upisanih blizu 40 članova, a njezin pokušaj na vukovarskoj gimnaziji bio je vrlo slab jer je "direktor Srbin, inspektor Srbin i polovica profesora", tako da se u "Napredak" upisao samo jedan profesor, slično je bili i u drugim mjestima. Posebno je u to vrijeme porastao broj "Napretkovih" organizacija u Dalmaciji gdje je te društvene godine bilo osnovano šest novih podružnica (Šibenik, Metković, Omiš, Makarska, Supetar na Braču i Split) te 4 povjereništva (Igrani, Čilipi, Vrgorac i Gradac, kod Makarske). HKD "Napredak" je tada imao oko 12.000 članova, a do tada je školovao 5000 pitomaca i 1300 izučenih zanatlija.
26. *Kalendar* "Hrvatskog Radiše" i "Napretka" za prostu 1926., Zagreb-Sarajevo, 1925., str. 140.-156. Tu je abecednim redom po mjestima navedeno svih 70 organizacija "Hrvatskog Radiše" na području Hrvatske i Slavonije i njihova rukovodstva (predsjednik, tajnik, povjerenik), zatim poimenično članovi upravnog odbora te članovi za gradnju središnjeg "Doma Hrvatskog Radiše" u Zagrebu. *Na čelu*

Radnog odbora "Hrvatskog Radiše" u Koprivnici bili su novinar Dušan Ožegović, predsjednik i obrtnik Ivan Lesar, tajnik; dok je povjerenik "Radiše" u Novigradu Podravskom bio župnik Franjo Vedriš, a u Peterancu blagajnik Duro Benotić.

27. Miroslav Krleža, tada ovako rezimira deset jugoslavenskih godina (1918.-1928.) "dvadeset i četiri političke smrtne osude, 600 političkih ubojstava, 30.000 političkih uhapšenja, 3.000 političkih emigranata i bezbrojna masa političkih izгона". Nije ni potrebno posebno naglašavati kako su većina izloženih navedenom teroru bili Hrvati. M. Kujundžić i Z. Dizdar, *Hrvatska borba za opstojnost 1918.-1998.*, Zagreb, 2000., str. 25.
28. "Napredak", glasilo, god. V., br., 4., Sarajevo, travanj 1930., str. 47.-51. Sa izvanredne Glavne godišnje skupštine "Napretka" održane 30. III. 1930. u Sarajevu. O represivnosti režima govore i objavljeni podaci prema kojima je samo tijekom dvije godine kraljeve diktature (1929.-1930.) bilo uhićeno i u jugoslavenskim zatvorima zlostavljano na najžasnije načine oko 10.000 ljudi od kojih je oko 400 tu i ubijeno, dok su sudovi osudili više od 1500 ljudi na različite vremenske kazne i na dugogodišnju robiju, a nekoliko i na smrt. Do 1935. broj političkih presuda popeo se na 1870, i većina se odnosila na hrvatske "nacionalne revolucionare", čime se obično mislilo na ustaše i HSS-ovce. Oko 2/3 uhićenih, ubijenih i osuđenih bili su Hrvati, najčešće kako hrvatski nacionalisti i komunisti. Vidi: *Diktatur in Jugoslavien. Dokumente Tatsachen*, Bernin, 1930.
29. Opširnije o tome za cijelo razdoblje od 1929.do 1941. vidi u već navedenoj knjizi Željka Krušelja, *U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma*, kako u uvodnoj studiji (str. 9-42) tako i u dokumentacijskom prilogu (str. 43-360), te u mom radu: *Politika ljevice na području Koprivnice od 1929. do 1941. godine*, *Podravski zbornik 2002.*, Koprivnica, 2002., str. 187-201. o djelovanju komunista i režimskoj represiji prema njima.
30. "Napredak", glasilo, god. V., br., 8., Sarajevo, kolovoz 1930., Iz zapisnika XXVI. glavne godišnje skupštine Središnje Uprave "Napretka", održane dne 6., 7. i 8. srpnja 1930. u Sarajevu, str. 117.
31. HDA, Fond: Savska banovina, upravni odjel (dalje: SB UO), pov. II., D.Z., br. 575./1931. Izvješće Uprave policije u Zagrebu upućeno 23. I. 1931. Banskoj upravi Savske banovine o djelovanju Glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu; "Napredak", glasilo, god. VI., br. 5-6., Sarajevo, svibanj-lipanj 1931., članak: Novi odbor Glavne podružnice u Zagrebu, str. 85. Tu su navedeni i svi ostali članovi upravnog i nadzornog odbora i njihovi zamjenici. U upravnom odboru su bile i Anka Dinagl i Ljubica Hećimović, bivše članice upravnog odbora raspuštene Gospojinske podružnice "Napretka" u Zagrebu.
32. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 66, dok. br. 643/1930. (Vukovar - Podružnica "Napretka" – izvješće) i kut. kut. 76., dok. br. 1376. (Glavna podružnica HKD "Napredak" iz Zagreba tu u izvješću SUN-u 2. VII. 1931. izvješćuje kako su upravo tada "poduzeli akciju oko osnivanja novih podružnica i to u slijedećim mjestima: Karlovcu, Virovitici, Novoj Gradiški i Bjelovaru"). *Napredak*, kalendar za 1931., Sarajevo 1930, str. XL-XLIII. "Napredak", glasilo, god. VI., br. 7., srpanj 1931, Sarajevo, 1931., str. 88., 107-108 (Pregled prihoda i rashoda društ. organizacija u godini 1930/31. /sa stanjem s 31. V. 1931./).
33. "Napredak", glasilo, god. VI., br. 11.-12., Sarajevo, studeni-prosinac 1931., Iz Podružnice "Napretka" u Zagrebu. Prva "Napretkova" večer u Novinarskom Domu, str. 174.; "Napredak", glasilo, god. VII., br. 2 (Velika Napretkova zabava u Zagrebu, str. 22), 3. (Hrvatsko društvo "Trebević" gostuje u Zagrebu /1.-2. IV., na čelu s njegovim predsjednikom dr. Zdravkom Šutejem, istodobno i delegatom Središnje uprave "Napretka" a kako bi uveličali "Napretkovu" proslavu/, str. 45-46.), 4.-5. (Veličanstvena proslava 10-godišnjice Napretkove podružnice u Zagrebu, str. 60-61.), Sarajevo, veljača-svibanj 1932.
34. HDA, SB UO, pov. II. br. 11775/1932. i pov. II. D.Z., br. 7452, 7646 i 8694/1932. Priloge sa popisom svih 228 tada politički evidentiranih članova "Napretka" u Zagrebu, stipendista i onih kojima je dodijeljena jednokratna potpora, sa policijskim podacima objavio je S. Blažanović, u knjizi: "Napredak" Zagreb, str. 47-75.

35. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 79, dok. br. 2806/1932. (Tajničko godišnje izvješće od 4. VI. 1932. upućeno 29. lipnja SUN-u o radu Glavne podružnice HKD "Napredak" Zagreb 1931.-1932. U tome izvješću uz ostalo piše: "Kako bi svoj rad 'NAPREDAK' što više proširio i u ovim našim krajevima, upravni se odbor odlučio da organizira što više novih podružnica uz one već postojeće, kao i da zamrle podružnice oživi za novi rad. Možemo mirne duše reći da mu je to i uspjelo, jer uz već postojeće podružnice u Hrvatskoj, Slavoniji i Međimurju, koje spadaju u djelokrug naše podružnice osnivaju se slijedeće nove podružnice: Otočac, Ogulin, Karlovac, Krapina, a našom inicijativom, oživljavaju podružnice Samobor i Senj... U osnutku su podružnice: Đurđevac, Sisak, Petrinja, Slatina, Sušak, Crikvenica, Križevci, Nova Gradiška, Vukovar, a nastojimo oživiti i podružnicu u Brodu na S. pa bi tako povećali broj istih na preko dvadeset, a sve na teritoriju našeg dodjeljenog nam djelovanja. Kako je preko desetak podružnica, koje leže na našem području, izjavilo da žele k nama pristupiti kao glavnoj podružnici, to ćemo glavnoj skupštini bratske Središnjice predložiti Vašim odobrenjem, da nas Glavna Skupština Uprave 'NAPRETKA' proglasi i de facto glavnom podružnicom, koji nam je naslov do sada pripadao de nomine"). "Napredak", glasilo, god. VII., br. 1., str. 12. (Krapina); br. 2., str. 24 (Ogulin i Samobor /reorganizacija); br. 6., str. 76 a (Senj, Virovitica i Karlovac); br. 7., str. 77 (Senj, Bjelovar, Karlovac, Virovitica, Ogulin i Sirač), Sarajevo, siječanj, veljača, lipanj i srpanj 1932.
36. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 84, dok. br. 1173/1932. (Izvješće sa skupštine Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu od 28. V. 1932.). To su bile "Napretkove" podružnice i mjestima: Čabar, Klanjec, Samobor, Senj, Gospić, Perušić, Varaždin, Pregrada, Krapina, Karlovac, Otočac, Bjelovar, Ogulin, Velika Gorica, Osijek, Vinkovci, Virovitica i Tuhelj.
37. "Napredak", glasilo, god. VII., br. 7., Sarajevo, srpanj 1932., str. 86. Ta povjereništva "Napretkove" Zadruga tijekom te godine bila su osnovana u ovim mjestima: Bakar, Čazma, Daruvar, Delince, Đakovo, Garešnica, Grubišno Polje, Krapina, Kutina, Ludbreg, Novi Marof, Novska, Oroslavje, Prelog, Stari Mikanovci, Valpovo i Vrbovsko. Glavno povjereništvo zadruga u Zagrebu uspjelo je organizirati i proširiti rad Zadruga u svakom pogledu te je do sredine 1932. imalo uz šest stalnih organizatora i revizora i 135 mjesnih povjerenika. Broj članova "Napretkove" zadruga porastao je do tada na oko 6.500, a ukupna imovina iznosila joj je 16,865.657.13, te sveukupni promet 112,000,343.19 dinara, dok je poslovni višak u 1931. iznosio 175.429.80 Dinara, od kojih je prema pravilima "Napredak" dobio 10%.
38. "Napredak", glasilo, god. VII., br. 1 do 8., Sarajevo, siječanj-kolovoz 1932. Tu si podaci o osnivanju i članovima novih podružnica, te radu postojećih, uz navođenje naznačajnijih njihovih aktivnosti, kao i godišnji izvještaj i zapisnik sa godišnje skupštine SUN-a.
39. HDA, SB UO, pov. II. br. 11775/1932. i pov. II. D.Z., br. 7452, 7646 i 8694/1932.
40. HDA, SB, UO, II. pov. D.Z., br. 11.775/1932., kut. 1127. Uz prijedlog o raspustu HKD "Napredak" na području Savske banovine, dati su i prilozi, te ostala korespondencija sa upravnim vlastima. Uprava policije navodi da "već dulje vremena prati rad toga društva naročitom pažnjom, pak je mogla utvrditi, da se članovi toga društva u pretežnom svom delu regrutuju od lica, koja su poznata i prononsirana kao neprijatelji narodnog i državnog jedinstva, te državnog uređenje Kraljevine Jugoslavije". Prema njezinim podacima to su "u prvom redu studenti, koji su sudjelovali kod đačkih nemira i demonstracija u zadnje vreme i koji su poznati iz ranijih akcija, uperenih protiv države". Za ilustraciju navodi slučaj Vladimira Singera, rođenog u Virovitici, studenta visoke ekonomske škole u Zagrebu, istaknutog frankovačkog omladinca koji je zato tri puta bio uhićen i prognan iz Zagreba u zavičaj gdje je potom nakon nekoliko dana u travnju 1932. "osnovao podružnicu društva 'Napredak' u Virovitici". Uprava policije navodi banskoj upravi kako su već navedeni podaci i oni koje smo naprijed u tekstu naveli dovoljni da se zabrani rad "Napretka" jer sa takvim članovima i nije mogao djelovati "nego u pravcu separatističkom i protiv državnog poretka", a krunu toga predstavlja proslava "od 1., 2. i 3.

aprila tek. god., kada su se odigrale protudržavne demonstracije i održala matineja sa čistom političkom, separatističkom i protudržavnom tendencijom”.

Uprava policije skreće pažnju banskoj upravi kako je “Napredak” i prilikom “drugih svojih priredaba ispoljavalo svoj plemensko-separatistički smer i karakter”, kao primjerice prigodom koncerta u Glazbenom zavodu 1. veljače, te prigodom priredbe u Samoboru 6. ožujka 1932., kada je i samorski sreski načelnik, također izrazio mišljenje da to društvo treba raspustiti.

41. HDA, SB UO, II. pov. D.Z. br. 7452/1932. Izvješće Uprave policije u Zagrebu Banskoj upravi Savske banovine od 16. IX. 1932. o glavnoj godišnjoj skupštini HKD “Napredak” u Zagrebu održanoj 15. IX. 1932.
42. Arhiv BiH, Fond “Napredak”, kut. 79, dok. br. 2806/1932. (Tajničko godišnje izvješće od 4. VI. 1932. upućeno 29. lipnja SUN-u o radu Glavne podružnice HKD “Napredak” Zagreb 1931.-1932.).
43. Arhiv BiH, Fond “Napredak”, kut. 97, dok. br. 102/1934. (Izvješće koprivničkog suca dr. Juraja Jurjevića, od 9. I. 1934. upućeno SUN u Sarajevo o osnivačkoj skupštini “Napretkove” podružnice u Koprivnici i poteškoćama u radu nakon njezina osnivanja do zabrane njezina rada od strane vlasti).
44. Konstituirajuću skupštinu za osnivanje podružnice HKD “Napredak” u Koprivnici najavio je *Koprivnički Hrvat* 9. VII. 1932. /Ž. Krušelj, n. dj., str. 133-134.), nakon što je akcioni odbor zatražio i dobio odobrenje od Predstojništva gradske policije Koprivnica dozvolu za njezino održanje. Izvješće o osnivanju “Napretkove” podružnice u Koprivnici te s konstituirajuće skupštine objavio je “*Napredak*”, društveno glasilo u br. 7. i 8, Sarajevo, srpanj i kolovoz 1932., str. 77 (br. 7) i 108 a (br. 8.), dok je *Napredak*, kalendar za 1933. (Sarajevo, 1932., str. XLI) objavio izabrane članove Upravnog odbora, te su i gonji podaci uzeti iz tih izvora.
45. Ž. Krušelj, n. dj., str. 71-243. Posebno su odjeknuli 1933. ubojstvo ustaše Ivana Gabaja iz Hlebina od policije (3. IV.) bez suđenja pokraj Gole, eksplozije ustaškog paklenog stroja u pisarni komesarijata željezničke i pogranične policije na željezničkom kolodvoru u Koprivnici (30. VII. koji je usmrtio policajca Oskara Kronasta, te teže ranio komesara Milutina Stefanovića i službenika Ivana Petrovića) i u Goli (14. VII. bez žrtava) te sukob ustaške izvidnice i žandara kod Ludbrega (7. XII. kada je jedan žandar teže ranjen).
46. U navedenoj Krušeljevoj knjizi o Stjepanu Pavuniću, uz ostalo autor piše: “*Zacijelo najzanimljivija ličnost razdoblja šestosiječanjske represije ipak je koprivnički župnik Stjepan Pavunić, rođen 13. kolovoza 1875. u Virju. U uvjetima zabrane političkih stranaka njegov je župni dvor bio okupljaliste brojnih nezadovoljnika, i HSS-ovske i pravaške provenijencije, gdje su se pjevale zabranjene hrvatske pjesme i u kojem se pred pomno skrivenom trobojnicom zaklinjalo u daljnu borbu za nacionalnu ravnopravnost i federalizaciju unitarne Jugoslavije. Policija je danonoćno pratila njegove istupe i susrete, okruživši ga i denuncijantima. Pavunić se nije dao preplašiti, koristeći u tome i svoj položaj predsjednika gradskog pjevačkog društva ‘Podravec’, nad kojim je stalno visila prijetnja zabrane rada. Vlasti su se morale zadovoljiti time što su osujetile njegov pokušaj da osnuje i koprivnički ogranak Hrvatskog kulturnog društva ‘Napredak’, čije je sjedište bilo u Sarajevu. Dio se Pavunićevih političkih aktivnosti odvijao i u formi masovnih proslava crkvenih blagdana i prigodnih okupljanja, od raznih procesija i pasionskih svečanosti pa do proslava križarskog dana. U Koprivnicu i okolicu, primjerice, više su puta dolazili i zagrebački nadbiskupi Antun Bauer i Alojzije Stepinac, a potonji još dok je bio koadjutor. Svaka je od tih manifestacija nosila i snažan hrvatski pečat, često i kao protuodgovor na režimske proslave, ali i vrlo izraženu aktivnost Srpske pravoslavne crkve. Svjesni Pavunićeva utjecaja na nacionalni pokret, kotarski su režimski čelnici preko vlasti Savske banovine još od 1931. tražili da ga se što žurnije ukloni iz Koprivnice. Politički pritisci ne samo da nisu donijeli rezultata, nego je nadbiskup Stepinac 1938. postavio Pavunića za apostolskog protonotara, naglasivši da je to zbog njegova ‘neumornoga rada u pastirskoj službi u Koprivnici’ (str. 15).* Opširnije o životu i radu S. Pavunića vidi knjigu: Dr. med. Milivoj Kovačić, *Stjepan Pavunić – Virovec*,

vrbovečki i koprivnički župnik, Koprivnica, 2001.

47. Molbu gradskim policijskim vlastima za "slobodu djelovanja" Podružnica HKD "Napredak" u Koprivnici podnijela je 2. VIII. 1932. priloživši uz nju prijepis zapisnika konstituirajuće skupštine i pet primjeraka odobrenih društvenih pravila. No, Predstojništvo gradske policije u Koprivnici već nakon tri dana zabranilo rad Podružnici iako nije njezinu molbu i priloge dostavilo Banskoj upravi Savske banovine sve do 11. X. 1932. i to na zahtjev iz Zagreba. Očito to nije činilo na svoju ruku, poštozbog toga nije ni jednom rečju ukoreno, a takvu praksu u to vrijeme imamo i kod većine ostalih "Napretkovih" podružnica na području Hrvatske. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 289/1933.
48. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 85, dok. br. 1693/1932 i kut. 86., dok. br. 2447/1932. . (Izvjješća Podružnice HKD "Napredak" Koprivnica). "Napredak", glasilo, god. VII., br. 7. i 8., Sarajevo, srpanj 1933., str. 77, 91 b. i 96.
49. "Napredak", glasilo, god. VII., br. 8., 9., 10., 11.-12., Sarajevo, kolovoz-prosinac 1932. Tu si podaci o osnivanju i članovima tih novih podružnica te o priredbama i drugim aktivnostima "Napretkovih" organizacija u koje su uglavnom bili uključeni i predstavnici Glavne podružnice "Napretka" iz Zagreba.
50. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 289/1933. Objavljen i u knjizi: Ž. Krušelj, n. dj., str. 150.
51. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 289/1933. U knjizi: Ž. Krušelj, n. dj., str. 162 objavljen je tekst odgovora Predstojništva gradske policije Koprivnica, a na str. 183 donijet je faksimil cijeloga dokumenta.
52. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 10.839/1933., kut. 1287 (odluka o raspustu Podružnica "Napretka" Koprivnici).
53. "Napredak", glasilo, god. IX., br. 1., Sarajevo, siječanj 1934., str. 12. Upute za osnivanje "Napretkovih" podružnica.
54. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 26.448 i br 26.583/1932. (odluke o raspuštanju Podružnica "Napretka" u Gospiću i Osijeku), kut. 1247.; br. 1.234 i 10.839/1933. (odluke o raspustu Podružnica "Napretka" u Senju i Krapini), kut. 1268. i 1287.; br. 1124 i 1127/1932. (zabrane osnivačke skupštine "Napretkove" podružnice u Starom Petrovom Selu i zabrana za Podružnicu Karlovac), kut. 283. "Napredak", glasilo, god. VIII., br. 7., Sarajevo, srpanj 1933., str. 77.-94.
55. HDA, SB UO II. pov. D.Z. br.649/1935., kut. 356. Tako je uz ostalo, primjerice Središnja uprava uputila 17 pismenih zamolbi na istaknute ličnosti iz političkog života u Kraljevini Jugoslaviji koje bi mogle pomoći te su one to pitanje pokrenuli i u jugoslavenskoj skupštini i izvršile pritisak na bana dr. I. Perovića u Zagrebu, nakon čega je zabrana rada povučena.
56. "Napredak", glasilo, god. VIII., br. 11.-12., Sarajevo, studeni-prosinac 1933., str. 157. i "Napredak", glasilo, god. IX., br. 1., Sarajevo, siječanj 1934., str. 12 i 13.
57. "Napredak", glasilo, god. IX., br. 3.i 4. i br. 7., Sarajevo, ožujak-travanj i srpanj 1934., str. 49., 77, 93-94. *Napredak*, kalendar za 1935., Sarajevo 1934, str. I, XI i XVIII.- XXXIII. Od toga Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu je imala 1.048 članova i prihod od 107.299,38.- dinara, zauzevši tako drugo mjesto, odmah iza Sarajeva.
58. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 97, dok. br. 70 i 102/1934. (Izvjješća SUN od Upravnog odbora "Napretkove" podružnice Koprivnica i dr. J. Jurjevića).
59. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 97., dok. br. 102/1934. (Pismeno izvješće Podružnice HKD "Napredak" Koprivnica od 19. XII. 1933. i Odgovor SUN-a St. Pavuniću br. 70. od 10. I. 1934., te dr. Juraju Jurjeviću br. 102 od 13. I. 1934.). Upute za osnivanje "Napretkovih" podružnica koje se navode u dopisu objavljene su u "Napretku", društvenom glasilo, god. IX., br. 1., Sarajevo, siječanj 1934., str. 12.
60. Napretkova zadruga za osiguranje, štednju i privredu osnovana je 4. VIII. 1923. u Sarajevu, gdje se nalazila uprava, a s radom počela slijedeće 1924. godine. Već 1926. osnovana je u Zagrebu Glavnu podružnicu Napretkove zadruge, čije Glavno zadružno povjereništvo od 1927. počinje osnivati mjesna zadružna povjereništva. Težište aktivnosti od početka tridesetih godina usmjereno je na

štednju kroz osiguranje posebice života i imovine, te na zajmove što je i nazivom iskazala / Napretkova zadruga za štednju i zajmove S.O.J. – Zagreb/. Povodom desetogodišnjice rada popeo se već broj na 7000 zadrugara.

- "Napredak", glasilo, god. IX., br. 3-4 i br. 5., Sarajevo, ožujak - travanj i svibanj 1934., str. 52 a i 59-60 (X. redovita glavna skupština Napretkove zadruge). Zadruga je tada imala više od 50 namještenika, 7 glavnih povjereništava s više od 150 kotarskih i mjesnih povjerenika, uglavnom na području BiH i Hrvatske. Do 1940. broj zadrugara se popeo na više od 15.000, s preko 160.000.000 din. osigurane glavnice štednih uloga, s deset podružnica (Banja Luka, Dubrovnik, Karlovac, Mostar, Osijek, Split, Sušak, Varaždin, Zagreb i Zemun) te povjereništva u oko 150 većih mjesta, tako da je postala jedna od najvećih hrvatskih financijskih ustanova te je promijenila naziv u Savez Napretkovih zadruga.
61. HDA, Savez Napretkovih zadruga – Zagreb /1941.-1950., tu su i dokumenti povjerenika o osiguranju lica i imovine sklopljeni od 1927. pa i onoga s područja Koprivnice 1932. i 1933. /, kut. 2., dok. br. 6752/1932. (Povjereništvo Koprivnica).
62. HDA, Savez Napretkovih zadruga /1941.-1950/, kut. 4., dok. br. 7837/1933. (Povjereništvo Koprivnica).
63. Tako je 23. VII. 1934. pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu započelo suđenje 31 osobi, uglavnom iz Podravine, pod optužbom da su pristupile ustaškoj organizaciji i prenosile bombe, paklene strojeve i ustaške revolvere te razne zabranjene brošure i letke, dok je istodobno bilo suđenje drugoj skupini od devet osoba pred Okružnim sudom u Bjelovaru, među kojima je bio i Ivan Kraljić, član bivšeg Upravnog odbora "Napretkove" podružnice u Koprivnici, koji je osuđen na osam godina robije i trajni gubitak građanskih prava jer se "bavio sa organiziranjem ustanka u Koprivnici i okolnim selima", dok su ostali osuđeni od jedne do dvanaest godina zatvora". Vidi: Ž. Krušelj, n. dj., str. 215-222 i 232-234.
64. O četničkoj organizaciji i njezinu članstvu zanimljiv je izvještaj koprivničkog sreskog načelnika i predstojnika gradske policije upućen 30. IX. 1935. banskoj upravi Savske banovine u kojem stoji: "Mišljenja sam, da četnička udruženja u ovim krajevima nikako ne služe četničkoj misli u smislu svijetlih četničkih tradicija. U ovdašnjim se četničkim udruženjima nalazi kojekakvih tipova i moralnih propalica, koji svoje nevaljalstvo pokrivaju plaštom nacionalizma i tobožnjom brigom za otadžbinu. u pijanstvu izazivaju tučnjave, prete mirnim građanima, prave se važni i klevetaju i bave se rabotom, koja izaziva političke strasti i stvara zlu krv među građanstvom. U današnje vrijeme stišavanja i izgladivanja političkih opreka, rad takvih udruženja samo je na štetu opšte stvari. Mišljenja sam, da bi delovanje toga udruženja na području ove banovine za sada trebalo obustaviti". Vidi: Fikreta Jelić-Butić, *Iz povijesti četničkog pokreta u Hrvatskoj između dva rata, Radovi 21 Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1988.*, dok. br. 17., str. 178.
65. Vidi: Dr. Tomo Jančiković, *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.* Zagreb, siječanj 1939. Tako je lista dr. V. Mačeka, na čelu koje se na koprivničkom kotaru nalazio Mihovil Pavlek Miškina, na izborima 1935. dobila 10.133 glasa, nasuprot 2.575 glasova vladine liste B. Jeftića, a na izborima 1938. dobila je 12.452 glasa, nasuprot 1.127 glasova vladine Stojadinovićeve liste, no bez obzira na to vladinim makinacijama u oba slučaja vladini kandidati dr. Veljko Ilić, koprivnički odvjetnik (1935.) i Adam Marin, profesor koprivničke gimnazije (1938.) izabrani su za narodne poslanike (str. 31-34).
66. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 2321./1935. (Raspust "Napretkove" podružnice u Virovitici 29. V. 1935.). Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 99., dok. 1287 i 1499/1934.; kut. 102., dok. br. 3447/34. i kut. 103. br. 222/1935. (Izvešća Povjereništva i Podružnice "Napretka" - Sirač). "Napredak", glasilo, god. X., br. 2., 5. i 7., Sarajevo, veljača, svibanj i srpanj 1935., str. 24., 64, 65., 97 i 98.
67. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 3517., 3954., 4486., 5058./1935. (Policijska izvješća o osnivanju "Napretkovih" podružnica u Sl. Požegi, Karlovcu, Ogulinu i Krapini); Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 122., dok. br. 3424/1935./1937. i kut. 128., dok. br. 1959/1938. (Izvešća Podružnice "Napretka" Daruvar). "Napredak", glasilo, god. X., br. 8., 10., 11. i 12., Sarajevo, veljača, kolovoz-prosinac 1935. i "Napredak",

- glasilo, god. XI., br. 2. i 4., Sarajevo, veljača i travanj 1936. Tu su izvješća sa zabava i komemoracija i drugih aktivnosti Glavne i još nekih postojećih podružnica u Savskoj banovini te izvješća sa konstituirajućih sjednica navedenih podružnica uz spisak izabranih članova uprava, ali i popis onih "Napretkovih" organizacija koje su čekale odobrenje vlasti, kao primjerice podružnice u Slav. Brodu, Crikvenici i Ljubljani, a čije je osnivanje pomagala Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu.
68. HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 3910./1935. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 167., dok. br. 1734/1936. (Godišnje izvješće Glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu od 1 lipnja 1935. do 31. svibnja 1936. /posebice izvješće tajnika od 8. lipnja 1936. str. 10 gdje se govori o navedenom osnivanju novih podružnica te posredovanju kod vlasti/). Banska vlast Savske banovine je u odgovoru Glavnoj podružnici "Napretka" u Zagrebu i obavjesti područnim vlastima istakla kako "ne smatra za potrebno da se svako osnivanje lokalnih ("Napretkovih" –Z.D.) organizacija u Savskoj banovini zasebno odobrava, te će prema tome biti dovoljno da svako osnivanje novih lokalnih organizacija osnivači samo prijave nadležnoj prvostepenoj opštoj državnoj vlasti", precizirajući što prijava treba da sadrži. Banska uprava napominje da njihov rad treba biti sukladan društvenim pravilima i zakonskim propisima, o čemu su dužne da se brinu podređene upravne vlasti.
69. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 112., dok. br. 2247/1936. (Zapisnik s konstituirajuće skupštine "Napretkove" podružnice u Đakovu od 2. VIII. 1936.); kut. 117., dok. br. 645/1937. (Zapisnik sa osnivačke skupštine "Napretkove" podružnice u Brodu na Savi od 5 veljače 1937.); HDA, Fond: Savez Napretkovih Zadruga (1927.–1950.). Djelovanje ove "Napretkove" organizacije trebalo bi ubuduće istražiti i obraditi. "Napredak", glasilo, god. XI., br. 9, Sarajevo, rujan 1936., str. 112 b. "Napredak", glasilo, god. XII., br. 6 i 7., Sarajevo, lipanj i srpanj 1937., str. 73-74. 94-94. Pregled prihoda i rashoda društvenih podorganizacija u g. 1936.-37. Glavna podružnica "Napredak" u Zagrebu pomogla je kod osnivanje te godine "Napretkovih" podružnica u Ljubljani i Mariboru, i nekih na području Vojvodine te nadzirala i pomagala njihov rad, a pokušala je osnovati i "Napretkove" organizacije u Kapeli, Novskoj, Lipiku, Mikanovcima, Vukovaru i Dugoj Resi. "Napredak", glasilo, god. XIII., "Napredak", br. 1., Sarajevo, siječanj 1938., str. 4. Tu je uz tekst i slika palače Napretkove zadruge u Zagrebu.
70. "Napredak", glasilo, god. XIII., br. 11., Sarajevo, studeni 1938., članak: Širenje pismenosti, str. 137.
71. *Kalendar Gospodarske Sloge za godinu 1941.*, Zagreb, 1940., Pregled broja povjereništava i članova Gospodarske Sloge 1940., str. 145.
72. "Napredak", glasilo, god. XIII i XIV, br. 3 i 9. (1938.), br. 4. (1939.), Sarajevo, ožujak i rujan 1938., te travanj 1939. Tu su i imena članova Upravnog i nadzornog odbora novoosnovanih "Napretkovih" podružnica.
73. "Napredak", glasilo, god. XIII, XIV, XV., br. 7., god. XVI, br. 8., Sarajevo, srpanj 1938, 1939, 1940. i kolovoz 1941. Pregled prihoda i rashoda društvenih podorganizacija u g. 1937.-38., 1938.-39., 1939.-40. i 1940.-41.
74. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 136, dok. br. 793/1940.; kut. 138., dok. br. 2718/40. i kut. 140., dok. br. 89/1941. (Osnivanje i Izvješće Podružnice "Napretka" u Pleternici). kut. 140, dok. br. 476/1941. (Izvješće Povjerenstva o konstituirajućoj skupštini Podružnice "Napretka" u Sibirju od 26. I. 1941. i radu.) i dok. br. 592/1941. (Izvješće Podružnice "Napretka" u Brodu na Savi od 14. III. 1941., koja je u srpnju 1940. imala 105, a sada 348 članova uglavnom željezničara, kojih se poimenični spisak tu prilaže). "Napredak", glasilo, god. XVI., br. 8. i 12., Sarajevo, kolovoz i prosinac 1941., str. 78 i 146.
75. "Napredak", glasilo, god. XVII, br. 7, srpanj 1943. Tu je dat pregled prihoda i rashoda za 20 društvenih podorganizacija u godini 1942./43. s područja Hrvatske i Slavonije te uz te broj njihovih članova (osim za Perušić i Požegu). Tako 1942. najprije prestaje s radom "Napretkova" podružnica u Perušiću, zatim 1943. podružnice u Dugoj Resi, Gospiću, Karlovcu, Novoj Gradiški, Petrinji, Požegi, Senju, Sisku, Varaždinu i Vukovaru, 1944. podružnice u Đakovu, Okučanima, Vinkovcima, Velikoj Gorici

- i povjereništvo u Bjelovaru (od 1942.) i 1945. podružnica u Brodu te Glavna podružnica "Napretka" u Zagrebu.
76. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Prihodi i Rashodi Glavne podružnice "Napretka" u Zagrebu od 31. svibnja 1944. "Napredak", glasilo, god. XVII., br. 7., Sarajevo, srpanj 1943., str. 45 i 46. Pregled prihoda i rashoda društvenih podorganizacija u god. 1942./43.
  77. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 155., dok. br. 364 i 364 a/1945. Za povjerenike Zagrebačke podružnice "Napretka" nove komunističke vlasti imenovali su tada Rudolfa Hunjskog i Emila Kuzmanića.
  78. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Zapisnik sa izvanredne godišnje skupštine HKD "Napredak" podružnice u Zagrebu dne 16. prosinca 1945.
  79. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Zapisnik sjednice HKD "Napredak" – podružnice Zagreb od 13. I. i 11. IV 1946.; Pismo predsjedniku Čaldareviću od 28. travnja 1946. o radu "Napretka" u Zagrebu i Hrvatskoj; Izvještaj o radu Podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu za vrijeme od 16. prosinca 1945. do 31. svibnja 1946. na društvenoj godišnjoj skupštini 4. VI. 1946., te Zapisnik sa te skuštine, gdje je navedeni i članovi novoizabranog upravnog i nadzornog odbora, s predsjednikom dr. Antunom Kajfešom.
  80. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb. Obavijest Središnje uprave "Napretka" Podružnici "Napretka" u Zagrebu od 13. VIII. 1946.
  81. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Zapisnik s odborske sjednice od 20. VIII. 1946. i Zapisnik s redovite glavne skupštine od 1. III. 1947. U zaključku sa sjednice od 20. VIII. 1946. stoji da se u "rujnu i listopadu pokrene akcija za osnivanje podružnica u sljedećim mjestima: Karlovac, Sušak, Gospić, Sisak, Nova Gradiška, Križevci, Bjelovar, Slavonski Brod, Đakovo, Vinkovci, Osijek, Sveta Klara, Klanjec, Varaždin i Samobor". U svakom od tih mjesta trebalo je potražiti po jednog "od starijih Napretkovih radnika, kome će se uputiti dopis od strane ove podružnice, zamoliti ga, kako bi pripremio sve potrebne predradnje, a onda će jedan ili dva odbornika poći u dotično mjesto i osnovati podružnicu", a za provedbu toga osnovan je i "uži odbor" od četiri člana, no on nije bio u mogućnosti spomenuti zaključak sprovesti, iako su se do kraja siječnja 1947. pismeno obratili "na preko 30 poznatih rodoljuba" u provinciji.
  82. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 159, dok. br. 1502/1946. (Izvjješće Povjereništva "Napretka" u Budaku, kod Stankovaca); kut. 162., dok. br. 496/1947 (Izvjješće Podružnice "Napretka" /priv./ Split), kut. 163., dok. br. 757, 805 i 1050/1947. (Izvjješća Podružnica Budak, Imbrovec i Duga Resa /priv./).
  83. Arhiv BiH, Fond "Napredak", kut. 164., dok. br. 101, 204/1947 (Izvjješća Podružnice "Napretka" Imbrovec). *Napredak*, kalendar za 1948., Sarajevo 1947., str. 169., 170. i 17173.
  84. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Izvještaj društvenog tajnika Violonija glavnoj skupštini podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu dne 27. VI. 1948.
  85. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb. Obavijest Komisije za likvidaciju HKD "Napredak" iz Sarajeva od 31. III. 1949. upućena svim "Napretkovim" organizacijama na području NR BiH i NR Hrvatske, među kojima i "Napretkovom" povjereništvo u Imbrovecu, o raspuštanju "Napretka".
  86. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Zapisnik sa XVI i XVII odborske sjednice Glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu od 1. i 29. IV. te 19. V. 1949.
  87. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Zapisnik s redovne sjednice HKD "Napredak" u Zagrebu dne 10. IX. 1949.
  88. HDA, FA, br. 14/1963. TK, "Napredak" Zagreb, Izvjješće Glavne podružnice HKD "Napredak" u Zagrebu od 12. X. 1949. Savezu kulturno-prosvjetnih društava grada Zagreba o "Napretku" u Zagrebu.
  89. *HKD Napredak – desetljeće 1990.–2000. godina*, Sarajevo, 2001. Tu su i sve manifestacije u tome razdoblju.